

VILNIAUS UNIVERSITETAS
FILOSOFIJOS FAKULTETAS
SOCIOLOGIJOS IR SOCIALINIO DARBO INSTITUTAS

TAIKOMOSIOS IR TEORINĖS KRIMINOLOGIJOS STUDIJŲ PROGRAMA

Evelinos Šimelytės

**UKRAINOS KARO PABĖGĖLIŲ JAUNUOLIŲ SOCIALINĖS
KONTROLĖS MECHANIZMŲ PATIRTYS INTEGRACIJOS
PROCESO LIETUVOJE METU**

Magistro darbas

Darbo vadovė: doc. dr. Jolanta Aleknevičienė

Vilnius

2026

Turinys

Įvadas.....	5
Sąvokos.....	7
1. Ukrainos karo pabėgėlių jaunuolių socialinės kontrolės mechanizmų analizės teorinės idėjos.....	8
1.1 Socialinės kontrolės teorijos vystymasis.....	8
1.2 Formalūs ir neformalūs socialinės kontrolės veiksniai.....	11
1.3 Mokslinėje literatūroje išskiriami veiksniai darantys įtaką socialinės kontrolės mechanizmų efektyvumui.....	15
1.4 Ukrainos karo pabėgėlių jaunuolių socialinės kontrolės mechanizmų patirčių analizės teorinės kryptys.....	18
2. Lietuvoje prieinamos socialinės integracijos priemonės Ukrainos karo pabėgėliams	19
3. Empirinio kokybinio tyrimo rezultatų analizė.....	21
3.1 Tyrimo eigos aprašymas.....	21
3.2 Ukrainos karo pabėgėlių jaunuolių pirmojo susidūrimo su Lietuva patirtys ir suvokimas.....	24
3.3 Jaunuolių išreiškiamas atvirumas adaptacijai šalyje.....	26
3.4 Švietimo bei darbo institucijų patirtys ir suvokimas.....	28
3.5 Šeimyniniai ir romantiniai santykiai, jų dinamika ir vaidmenų pokyčio patirtys.....	31
3.6 Religijos ir dvasingumo praktikų patyrimas.....	34
3.7 Formalių taisyklių Lietuvoje laikymosi patirtys ir jų suvokimas.....	35
3.8 Lietuvių kalbos vartojimo patyrimas.....	36
4. Diskusija	39
Išvados	43
Bibliografija.....	45
Priedai	50

Santrauka. Dėl 2022 m. vasario mėn. prasidėjusios Rusijos invazijos į Ukrainą, šalį palikusiems jaunuoliams, tenka adaptuotis migracijai pasirinktoje šalyje. Remiantis socialinės kontrolės teorijų idėjomis, karo pabėgėlių jaunuolių relokacija gali sutrikdyti deviantinio elgesio kontrolės elementus, todėl tai gali pakenkti įprastam jaunuolio įsipareigojimui ar užimtumo veiklų spektrui, performuoti tikėjimą vertybėmis, savikontrolę ir pan. Šio tyrimo tikslas yra išsiaiškinti, socialinės kontrolės mechanizmus būdingus Ukrainos karo pabėgėlių jaunuolių integracijos procesui Lietuvoje ir jų raiškos formų pobūdį kasdienybėje. Atliktas kokybinis tyrimas remiasi pusiau struktūruotų interviu metodu, sniego gniūžtės atrankos pagrindu pagal kriterijus apklausiant nuo 2022 m. invazijos į Lietuvą atvykusius, jaunimo amžiau (18–29 m.) grupei priklausančius ir Lietuvoje bent metus gyvenusius Ukrainos karo pabėgėlius jaunuolius. Tyrimo atlikimo eigoje remiantis T. Hirschi, F. Ivan Nye, W. Reckless, R. J. Sampson ir J. H. Laub socialinės kontrolės teorijų pagrindais, išaiškinta, kad ankstyvosios integracijos periodu jaunuoliams yra aktualūs socialinės paramos sistemos, šeimos, švietimo įstaigų socialinės kontrolės vienetai, kai vėlyvosios integracijos metu svarba priskiriama romantiniams santykiams bei darbui. Religija, draugai bei su jais susiję laisvalaikio praleidimo būdai jaunuolių gyvenime išlieka aktualūs tęstinai, tačiau pastarųjų dviejų veiksmų priskiriama reikšmė skirtingais adaptacijos laikotarpiais skiriasi. Šie kontrolės mechanizmai Ukrainos karo pabėgėlių jaunuolių gyvenime Lietuvoje pasireiškia tiek formaliais tiek neformaliais būdais, sąlygojant išorės ir vidaus spaudimams taip atitinkamai formuojant adaptacijos Lietuvoje procesą.

Raktažodžiai. Socialinės kontrolės veiksniai; karo pabėgėlių integracija; kriminologijos teorijos; Ukrainos jaunuoliai; Lietuva.

Ukrainian War Refugee Youth's Experiences of Social Control Mechanisms During the Integration Process in Lithuania

Abstract. As a result of Russia's invasion of Ukraine, which began in February 2022, young people who left the country are required to adapt to life in their chosen country of migration. Based on the ideas of social control theories, the relocation of young war refugees may disrupt control elements of deviant behavior, which could negatively impact the typical range of a young person's commitments or occupational activities, as well as their adherence to values, self-control, and so on. The aim of this study is to identify the mechanisms of social control characteristic that occur during integration process of young Ukrainian war refugees in Lithuania and the nature of their manifestations in everyday life. The qualitative study was conducted using the semi-structured interview method, using snowball sampling to interview young Ukrainian war refugees who arrived in Lithuania after the 2022 invasion, belong to the youth age group (18–29 years), and have lived in Lithuania for at least one year. In the course of the study, based on the social control theories of T. Hirschi, F. Ivan Nye, W. Reckless, R. J. Sampson, and J. H. Laub, it was found that during the early integration period, units of social control such as the social support system, family, and educational institutions are relevant to young people, whereas during the late integration period, importance is attributed to romantic relationships and work. Religion, friends, and the leisure activities associated with them remain consistently relevant in the lives of young people, but the importance attributed to the latter two factors varies across different stages of adaptation periods. These control mechanisms in the lives of young Ukrainian war refugees in Lithuania manifest themselves in both formal and informal ways, responding to external and internal pressures and thereby shaping the process of adaptation process in Lithuania.

Key words. Factors of social control; war refugee integration; criminological theories; Ukrainian youth; Lithuania.

Ivadas

Aktualumas ir problema. Kariniai konfliktai yra viena priežasčių, kodėl atsiranda poreikis priverstinei migracijai (Fiddian-Qasmiyeh et al. cit. pg. Schiltz et al. 2019, p. 1). Manoma, jog dėl 2022 m. prasidėjusios Rusijos invazijos, iš Ukrainos išvyko ir į Europą pasklido mažiausiai 7 milijonai žmonių (Andrews et al. 2023, p. 1). Remiantis LR VRM pateikiamais 2024 m. liepos 31 d. duomenimis, galiojančius leidimus gyventi laikinosios apsaugos pagrindu Lietuvoje turi 44,3 tūkst. Ukrainos piliečių, o iš viso nuo karo Ukrainoje pradžios Lietuvoje užregistruoti beveik 89 tūkst. karo pabėgėlių (LR VRM 2024). Šie duomenys įrodo nemažą migracijos srauto mastą, kurį tenka atlaikyti Europos Sąjungos valstybėms, kurių tarpe yra ir Lietuva. Jaunimas yra viena iš grupių, kurie turėdami galimybę palieka Ukrainos teritoriją (Derluyn, Broekaert 2007, p. 141). Šalims, susidūrusiems su karo pabėgėlių antplūdžiu, tenka integruoti karo migrantus (Berry 1992, p. 69). Šį integracijos procesą gali formuoti socialinės kontrolės mechanizmai, galintys padėti migrantams greičiau adaptuotis prie dominuojančios kultūros, arba priešingai – sukelti kliūčių siekiant pilnavertės integracijos šalyje (Cardeli et al. 2020, p. 5–22). Jaunimas, kuris susiduria su karo patirtimi, gali išgyventi psichologinius ir socialinius iššūkius didinančius deviantinio elgesio riziką. Negana to, pakeisdami geografinę bei sociokultūrinę aplinką, jie susiduria su papildomais sunkumais – akulturacija svetimoje šalyje (Chen, Zhong 2013; Guerra, Craig 2023). Remiantis socialinės kontrolės teorijų idėjomis, karo pabėgėlių jaunuolių relokacija gali sutrikdyti deviantinio elgesio kontrolės elementus, tokius kaip stabilūs socialiniai ryšiai su šeima, draugais, religine bendruomene, pakenkti įprastam jaunuolio išipareigojimui ar užimtumo veiklų ratui, performuoti tikėjimą vertybėmis, veikti savikontrolę ir pan. (Hirschi 1969; Hopkins 2020; Gibbons 1979). Todėl atsidūrus prieglobsčio šalyje sutrinka jauno karo pabėgėlio ryšiai su įprasta aplinka ir jam tenka integruotis į neretai kitos kultūros bei kitos kalbos bendruomenę (Rumbaut 2005; Ray 2024). Šiuo atžvilgiu tampa aktuali socialinės kontrolės veiksmų analizė, kuri padėtų išsiaiškinti karo pabėgėlių integracijos procesą formuojančius veiksmus ir jų apraiškas jaunuolių gyvenime. Svarbu suvokti, jog mokslinėje literatūroje daug dėmesio yra skiriama skirtingų formalių ir neformalių socialinės kontrolės mechanizmų analizei, tačiau vertinant jų reikšmės pobūdį mokslininkai nėra priėję vieningos ir konkrečios išvados (Maes, Stevens, Verkuyten 2013; Cardeli et al. 2020; Rumbaut 2005; Chen, Zhong 2013). Be to, analizuojant karo pabėgėlius, yra svarbus konkretus karo kontekstas ir šio įvykio sudaromos aplinkybės bendrai socialinės kontrolės mechanizmų analizei (Ray 2024, p. 3). Aktualu, jog tokia analizės kryptis padėtų suvokti Ukrainos karo pabėgėlių migrantų jaunuolių patirčių modelius būdingus Lietuvos atveju, galinčius pasitarnauti migrantų integracijos programų tobulinimui ir bendro adaptacijos proceso kriminologine perspektyva nagrinėjimui (European Commission 2025). Tuo remiantis, tampa aiškus

probleminis pagrindas, kurio spragas ir siekia užpildyti šis darbas. Todėl, šio **darbo tikslas** yra išanalizuoti socialinės kontrolės mechanizmų patirtis būdingas Ukrainos karo pabėgėlių jaunuolių integracijos Lietuvoje procesui.

Probleminis klausimas. Kokie socialinės kontrolės mechanizmai būdingi Ukrainos karo pabėgėlių jaunuolių integracijos Lietuvoje procesui bei kaip jie pasireiškia jaunuolių gyvenime?

Tyrimo tezė. Ankstyvosios integracijos laikotarpiui yra būdingas socialinės paramos sistemos, šeimos, draugų, švietimo, religijos veiksnių pasireiškimas, formuojantis jaunuolių įsitraukimą į visuomenę per laisvalaikio veiklas, kasdienius įsipareigojimus, emocinį prisirišimą ir vertybių palaikymą, kurį vėlyvajame integracijos etape papildo ar pakeičia darbas, antrosios pusės, kiti laisvalaikio įsipareigojimai, projektuojant kasdienę rutiną, ateities įsipareigojimus, tikėjimą vertybėmis ir laisvalaikio praleidimą gyvenimui pasirinktoje šalyje.

Darbo uždaviniai. 1) Remiantis moksline literatūra apžvelgti socialinės kontrolės teorijų idėjas, formalios ir neformalios socialinės kontrolės veiksniai; 2) Aptarti Lietuvoje naudojamas socialinės integracijos priemones taikomas dėl karo gyvenamąją vietą pakeitusiems Ukrainos piliečiams; 3) Atlikti empirinį kokybinį tyrimą ir išsiaiškinti socialinės kontrolės mechanizmus bei jų raiškos formų pobūdį Ukrainos karo pabėgėlių jaunuolių integracijos proceso Lietuvoje metu.

Metodologija, duomenų rinkimo metodas ir imtis. Socialinės kontrolės mechanizmai, kaip šio tyrimo objektas, darbe yra analizuojami remiantis T. Hirschi socialinių ryšių teorija, kuri papildoma W. Reckless susilaikymo teorijos bei F. Ivan Nye šeimos socialinės kontrolės teorijos idėjomis. Socialinės kontrolės mechanizmų integracijos eigoje pokyčiams aiškinti pasitelkiama R. J. Sampson ir J. H. Laub amžiaus eigos teorija. Šiame darbe savarankiškai atliktas kokybinis tyrimas, kurio metodas yra pusiau struktūruoti interviu. Dalyviams atrinkti taikyta sniego gniūžtės atranka. Siekiant identifikuoti tyrimui tinkančius asmenis, jie atrinkti pagal kriterijus: 1) tyrimui aktualūs po 2022 m. prasidėjusio pilno masto karo veiksmų iš Ukrainos į Lietuvą atvykę asmenys; 2) žmonės priklausantys jaunimo grupei (18–29 m. amžiaus); 3) asmenys, kurie bent metus gyvena Lietuvoje. Tyrime atlikti 16 interviu ir vykdyta jų analizė.

Ši magistro darbą sudaro šie skyriai: pirmajame, aptariamos aktualios teorinės prieigos, su teoriniu pagrindu susiję tyrimai analizuojantys formalius ir neformalius socialinės kontrolės veiksniai migrantų adaptacijos kontekste bei mokslinėje literatūroje aktualizuojami socialinės kontrolės mechanizmų įtakos veiksniai svarbūs nagrinėjant migrantų adaptacijos kontekstą; antrajame darbo skyriuje, nagrinėjama Lietuvos situacija susijusi su Ukrainos karo pabėgėliams teikiama socialinės integracijos pagalba šalyje; trečiame, pristatoma atlikto tyrimo duomenų analizė; darbo pabaigoje pateikiama bendra atlikto tyrimo diskusija ir išvados.

Sąvokos

Integracija – viena iš adaptacijos prie dominuojančios imigracijai pasirinktos šalies kultūros strategijų. Integracinis procesas tai eiga, kurios metu išlaikomas grupės kultūrinis palikimas, siekiant prisitaikyti prie dominuojančios grupės kultūros (Berry 1992, p. 73–74). Jis padeda migrantams įgyti socialinį pripažinimą jiems įsitraukiant į bendruomeninę veiklą, darbo rinką, politinę ir švietimo sistemą, didinant migrantų ir jų palikuonių prieinamumą prie gyvenimui pasirinktos šalies turimų „išteklių“ (Kudžmienė et al. 2023, p. 5–9).

Akultūracija – tai terminas susitelkiantis į kultūros pokytį, atsirandantį dėl nuolatinio dviejų skirtingų kultūrinių grupių kontakto (Redfield et al. cit. pg. Berry 1992, p. 69). Nors pats akultūracijos termino apibrėžimas implikuoja apie abiejų grupių prisitaikymą prie viena kitos, tačiau dauguma patiriamų pokyčių vyksta būtent nedominuojančioje (migruojančioje) grupėje dėl dominuojančios (vietos gyventojų) grupės įtakos (Berry 1992, p. 70).

Laikinoji apsauga – tai Ukrainos – Rusijos karo kontekste naudojamas gyvenimo svetur teisinis statusas, leidžiantis iš karo bėgantiems Ukrainos gyventojams tęsti gyvenimą Europos Sąjungos šalyse neturint pilietybės. Ši apsauga įtraukia atvykusiems žmonėms galimybę patekti į darbo rinką, medicininę pagalbą, teisę į būstą, suteikia leidimą gyventi šalyje bei teikia vaikams galimybes tęsti ar pradėti ugdymo procesą (Europos Komisija 2025).

1. Ukrainos karo pabėgėlių jaunuolių socialinės kontrolės mechanizmų analizės teorinės idėjos

Šiame skyriuje aptariama Ukrainos karo pabėgėlių jaunuolių integracijos proceso analizės perspektyvai aktuali teorinė medžiaga. Skyriuje pristatomos temai svarbios teorinės kryptis, aptariami mokslinėje migracijos studijų literatūroje analizuoti formalūs bei neformalūs socialinės kontrolės veiksniai ir jų efektyvumą galintys sąlygoti aspektai. Skyriaus gale apibendrinama empirinei tyrimo daliai aktuali teorinė kryptis.

1.1 Socialinės kontrolės teorijos vystymasis

Kriminologinės teorijos dažniausiai kelia klausimą, kodėl žmogus renkasi nusikalsti, tačiau socialinės kontrolės pakraipos teorijos priešingai, klausia, kodėl žmogus pasirenka laikytis taisyklių ir nesirinkti elgtis nekonformistiškai. Įvairios socialinės kontrolės teorijų versijos teigia, jog tais atvejais, kai individo nesulaiko socialiniai ar asmeniniai kontrolės mechanizmai, galima tikėtis nusikalstamo elgesio apraiškų, o sustiprinus šiuos mechanizmus ir jų tarpusavio ryšį, nusikalstamo elgesio bus išvengiama (Hopkins 2020, p. 61). Tad, šiame skyriuje bus detaliau apžvelgtos socialinės kontrolės teorijos ir jų prielaidos.

Ankstyvųjų socialinės kontrolės teorijų prielaidos

Pirmosios socialinės kontrolės teorijų variacijos susitelkė į psichologinius veiksnius, darančius įtaką žmogaus elgesiui. Pavyzdžiui, Reiss (1951) išskirdamas asmeninės ir socialinės kontrolės formas, teigia, jog asmeninė kontrolė daro didesnę įtaką žmogaus susilaikymui nuo deviacijos, lyginant su socialine kontrole (Hopkins 2020, p. 61). Reiss teorijoje yra teigiama, jog **socialinę kontrolę** apima socialinės institucijos, tokios kaip šeima, draugai ar kitos bendruomenės, o **asmeninę kontrolę** sudaro gebėjimas kontroliuoti savo elgesį atsispiriant hedonistiniams potraukiams. Socialinės kontrolės mechanizmas užtikrina normų ir taisyklių veiksmingumą. Todėl, tada kai asmeniniai gebėjimai save kontroliuoti nepadeda ir nesuveikia socialinės kontrolės mechanizmai, atsiranda nusikalstamas elgesys (Reiss 1951, p. 196). Kitaip tariant, nusikalstamą elgesį Reiss apibūdina per socialinės kontrolės priemonių ir individualių savybių sąveiką.

Ankstyvosios socialinės kontrolės teorijos vystymą toliau plėtoja ir F. Ivan Nye, kuris išskiria keturis socialinės kontrolės modelius, padedančius palaikyti konformizmą. Pirmą, Nye išskiria **tiesioginę kontrolę**, kuri pasireiškia per išorines įtakas, tokias kaip tėvai, mokytojai, bausmės ir pan. Išskiriama ir **netiesioginė kontrolė**, kurią autorius perteikia per jaučiamą prisirišimą ar susižavėjimą nekonformizmu. **Internalizuotą kontrolę** Nye apibūdina kaip pačio asmens gebėjimą save kontroliuoti. O ketvirtąją modelio kontrolės formą autorius įvardija kaip **alternatyvius poreikių patenkinimo būdus**. Nye šią

kontrolę apibūdina kaip veiksnį, kuris mažina pagundą elgtis neteisėtai. Ši teorija teigia, jog keturi kontrolės būdai veikia nepriklausomai vienas nuo kito, o veikiau papildo vienas kitą (Hopkins 2020, p. 61).

Tad, ankstyvųjų socialinės kontrolės teorijų vystymo stadijoje būdingas susitelkimas į aiškinimą, jog nusikalstamas elgesys atsiranda dėl skirtingų socialinės kontrolės veiksnių. Reiss teorijoje tai perteikiama per asmeninės ir socialinės kontrolės tipus, kai Nye darbas daugiau plėtoja kontrolės formų modelius praplečiant Reiss siūlytą kontrolės sampratos koncepciją.

Tolimesnis socialinės kontrolės teorijų vystymas

Vėliau socialinės kontrolės teorijos idėjas vystė W. Reckless išplėtojant susivaldymo teoriją. Joje teigiama, kad žmogus nuolat patiria socialinius spaudimus skatinančius jį elgtis nekonformistiškai, tačiau Reckless įvardijami suvaldymai (ang. *containments*), vidiniai ir išoriniai apsaugos mechanizmai, palaiko žmogaus pasirinkimą elgtis prosocialiai. Reckless teorijoje išskaido socialinius spaudimus į išorinius, vidinius spaudimus ir išorinės traukos. **Išorės spaudimu** įvardija tokius veiksnius, kurie prisideda prie nusikalstamo elgesio pastūmėjimo, bei išskiria pavyzdžius kaip skurdą, nedarbą, nepastovią gyvenamąją situaciją, priklausymą marginalizuotoms grupėms ir pan. **Vidiniams spaudimams** priskiria psichologinius veiksnius, tokius kaip žema savivertė, asmenybės sutrikimai, vidinė įtampa ir pan. Kai **išorės traukas** įvardija kaip sudedamąją dalį, kuri paskatina atsitraukti nuo puoselėjamų konformistinių normų. Šiai grupei priskiria neigiamą bendraamžių įtaką, priklausymą subkultūroms ir žiniasklaidos įtaką. Panašiai išskiriami ir susivaldymo mechanizmai. **Vidiniams susivaldymams** priskiriama tokia psichologinė apsauga, kaip stipri moralė, vertybinės nuostatos, stiprus pasitikėjimas savimi, savęs suvokimas ir pan. Kai **išoriniams susivaldymo mechanizams** priskiriami tokie socialinės apsaugos vienetai kaip šeimos ar draugų palaikymas, stiprūs ryšiai su bendruomenėmis, kurioms priklauso asmuo. Tad, yra teigiama, jog tokiu atveju, kai socialinio spaudimo sudedamieji (išorės spaudimas, vidinis spaudimas, išorės trauka) yra stipresni nei susivaldymo mechanizmai, žmogus nusikalsta (Gibbons 1979, p. 173).

Vėliau T. Hirschi, atsispirdamas nuo Diurkheim idėjos, jog individo interesas sieti save su plačiąja visuomene apsaugo jį nuo deviantinio elgesio, vystė socialinių ryšių teoriją (Bui 2009, p. 415). Pasak Hirschi, visos egzistuojančios kriminologinės teorijos klaidingai interpretavo nusikalstamo elgesio kilmę, priskiriant, jog nusikalstamą veiką vykdančiam žmogui reikalinga atitinkama motyvacija. Tokią minčių seką Hirschi laikė klaidinga, todėl savo teoriją grindė idėja, jog žmonės iš prigimties yra hedonistai, todėl natūraliai iš to kylantis savanaudiškas ir agresyvus elgesys būtent ir yra nusikalstamo elgesio šaltinis (Hirschi 1969, p. 57). Teoretiko teigimu svarbu yra tai, jog žmogus tiesiog moka ir renkasi

kontroliuoti šiuos agresyvumo ar savanaudiškumo potraukius. Todėl socialinių ryšių teorijos rėmuose Hirschi renkasi nekelti klausimo, kodėl žmogus nusikalsta, o veikia gilinasi į klausimą, kodėl žmogus renkasi nedaryti nusikaltimo (Hirschi 1969, p. 58). Socialinių ryšių teorijoje teoretikas atsako į šį klausimą apibūdinant savo logiką per keturis teorijos komponentus: *prisirišimą*, *įsipareigojimą*, *dalyvavimą* ir *tikėjimą* (Hirschi 1969, p. 58). **Prisirišimą** apibūdina kaip psichologinį ryšį su anksčiau minėtais prosocialiais žmonėmis ar institucijomis. Aiškinant **įsipareigojimą** Hirschi įvardija palaikomų socialinių ryšių svarbą. Teigiama, jog žmonės bus linkę elgtis konformistiškai, kai žinos, jog gali prarasti kažką jiems vertingo. **Dalyvavimas** yra apibūdinamas per laiko sąnaudas skiriamas prosocialių veiklų puoselėjimui. Hirschi vadovaujasi nuostata, kad užsiimant prosocialia veikla nebelieka laiko nekonformistiniam elgesiui. Ketvirtasis socialinio ryšio tipas yra **tikėjimas**. Teoretikas jį apibūdina per tai, kiek žmogus yra linkęs laikytis įstatymų ir kiek įstatymus atitinkanti elgesį suvokia vertingu. Hirschi preziumuoja, jog kuo labiau žmogui yra svarbios įstatymo pagrindu saugomos vertybės, tuo mažiau jis bus linkęs elgtis neprosocialiai (Hirschi 1969, p. 59). Tai rodo, jog Hirschi rėmėsi nuostatų ir elgesio tarpusavio svarbos koncepcija, teigiant, kad prosocialios nuostatos sulaiko žmones nuo nekonformistinio elgesio, kuris priešingu atveju būtų atsiradęs, jei tokio ryšio (tikėjimo) nebūtų (Hirschi 1969, p. 59). Svarbus aspektas socialinių ryšių teorijos kontekste yra tai, jog šių keturių aspektų tarpusavio samplaika netiesiogiai kontroliuoja mūsų elgesį net tada, kai jų tiesiogiai nėra. Tokiais atvejais veikia mūsų suformuota „netiesioginė“ kontrolė, valdoma mūsų socialinių ryšių, paskatinančių mus nustoti elgtis neatitinkamai mūsų vertybėms (Hirschi 1969, p. 64). Tad, Hirschi socialinių ryšių teorijoje teigia, kad deviantiniu elgesiu pasižymintis asmenys stokoja šių keturių socialinių ryšių formų su visuomene.

Tad, lyginant šias teorijas su ankstyvosiomis, galima pastebėti aiškų jų postūmį. Matyti, jog Reckless įvesdamas vidinės kontrolės aspektą praplečia socialinės kontrolės sampratą, kai Hirschi išplėtoja Reckless darbus įsigilinant į šio siūlomų apsaugos mechanizmų pasireiškimą socialinių ryšių lygmeniu. Tad šios teorijos padeda tvirtus pamatus socialinės kontrolės teorijos vystyme pabrėžiant išorinių, vidinių kontrolės mechanizmų ir socialinių ryšių svarbą nekonformistinio elgesio prognozavime.

Socialinės kontrolės teorijų integracija

Po Hirschi darbo tolimesni socialinės kontrolės teoriją vystantys darbai buvo integracinio pobūdžio. Vienas ryškesnių darbų ta linkme yra Hirschi kartu su M. Gottfredson išvystyta bendra nusikalstamumo teorija (Hopkins 2020, p. 63). Viena iš jos idėjų teigė, jog su amžiumi individo polinkis į deviantinį elgesį mažėja (Laub, Rowan, Sampson 2018, p. 2). Tokios pozicijos opozicija yra vėliau vystyta Laub ir Sampson gyvenimo eigos teorija. Šios teorijos pagalba socialinės kontrolės idėjos yra

išplėtojamos gyvenimo eigos kontekste. Kitaip tariant, teorijos autoriai teigia, kad žmogaus elgesys nėra statiškas ir jam įtaką daro socialiniai ryšiai, patirtys gyvenime ir pan. (Sampson, Laub 1993, p. 303). Tai reiškia, jog, Sampson ir Laub praplečia Hirschi teoriją per delinkventinio elgesio vyresniame amžiuje suvokimo spektrą aiškinant, jog priklausomai nuo sukuriamų ryšių suaugusėje ir patiriamų gyvenimo pokyčių (lūžio taškų), polinkis į delinkventinį elgesį nebūtinai gali sumažėti (Laub, Rowan, Sampson 2018, p. 2).

Taigi, po Reckless ir Hirschi darbų socialinės kontrolės teorijos pamatinės idėjos buvo integruojamos į kitų teoretikų darbus praplečiant bendrą kontrolės konceptą.

Tad žvelgiant į socialinės kontrolės teorijos vystymąsi galima pabrėžti, jog visos teorijų variacijos vienaip ar kitaip padėjo pagrindus tolimesnių teorinių idėjų formavimui ir tarpusavio perspektyvoje padėjo formuoti platesnę bei konkretesnę kontrolės veiksmų koncepciją deviantinio elgesio aiškinimui.

1.2 Formalūs ir neformalūs socialinės kontrolės veiksniai

Klasikinių teorijų pagrindu nagrinėjant socialinės kontrolės priemones yra būdingas formalių ir neformalių veiksmų atskyrimas. Prie formalių socialinės kontrolės mechanizmų yra priskiriama **teisėsaugos grandis, jos gebėjimas užtikrinti įstatymo laikymąsi, darbo turėjimas, švietimo institucijų lankymas** ir jų svarbos suvokimas. O prie neformalių mechanizmų priskiriami **ryšiai su šeima, draugais, kaimynyste**, užsiėmimas **prosocialia veikla, religinių bendruomenių** arba **tikėjimo** įtaka (Hirschi 1969, p. 58–59). Migrantus nagrinėjanti kriminologinė literatūra prie šių veiksmų prideda formalios kontrolės veiksmą – **socialinės paramos sistemą** (Auer et al. 2024, p. 4) bei papildo klasikinio pobūdžio idėjas platesnėmis koncepcijomis, įtraukiant migrantų kartų tyrimų apžvalgas per akultūracijos prizmę (Bui 2009; Chen, Zhong 2013; Guerra, Craig 2023). Todėl tuo remiantis, šiame skyriuje bus apžvelgiami minėti formalieji ir neformalūs socialinės kontrolės mechanizmai migrantus analizuojančios literatūros kontekste.

Formalūs veiksniai

Tyrimai rodo, kad **požiūris į policiją** sąlygoja teisingumo suvokimą, todėl veikia žmogaus elgesį migracijai pasirinktoje šalyje (Hawthorne 2019; Khoury-Kassabri et al. 2023). Neigiamas vietos teisėsaugos vertinimas siejamas su galimu jaunuolių probleminiu elgesiu (Ghandnoosh, Rovner cit. pg. Gottfredson, Hirshi 2019, p. 171). Visgi migrantų kartų tyrimų studijos, ypač gausios Amerikos kriminologų diskurse, atskleidžia, kad pirmosios kartos migrantai yra labiau linkę **paklūsti įstatymams** ir vengia pakliūti į teisėsaugos akiratį, nei tolimesnės antroji bei trečioji migrantų kartos (Wingens et al.

cit. pg. Guerra, Craig 2023, p. 345). Šie atradimai siejami su tolimesnių kartų turimomis privilegijomis, kaip pavyzdžiui, aiškiu gyvenamojo statuso užsitikrinimu šalyje (Ataç, Rosenberger 2019, p. 1–2). Tai sąlygoja migrantų elgesį, nes tolimesnės kartos, remiantis tyrimų rezultatais, yra mažiau paveikios teisėsaugos kontrolei ir visumoje labiau linkusios į probleminį elgesį (Rojas-Gaona et al. Guerra, Craig 2023, p. 345). Tad, tiek teisėsaugos veikla, tiek požiūris į įstatymus galimi vertinti kaip vieni iš formalių socialinės kontrolės mechanizmų, veikiančių migrantų elgesį integracijos periodu.

Žvelgiant iš **darbo**, kaip kontrolės mechanizmo, perspektyvos, mokslinių tyrimų rezultatai rodo, kad migrantų kontekste darbas ir jo aplinka leidžia į šalį atvykusiems asmenims turėti aiškią rutiną apsaugančią nuo galimų deviacijų (Kearns, Whitley 2015, p. 2117–2118). Šaltiniai analizuojantys priverstinių migrantų darbinę padėtį rodo, jog jaunuolių laiko skyrimas išitraukimui į darbinę veiklą pozityviai veikia perimamas prosocialias vertybes, prisideda prie kalbos lavinimo, sužima jų laisvo laiko resursus, dėl ko užsiėmimas nekonformistinio pobūdžio veikla nėra realizuojamas (Lundborg 2013; Kuschel et al. 2023). Tačiau, atrasta, jog darbas, kaip kontrolės vienetas probleminio elgesio prevencijai yra veiksmingas tuomet, kai jaunuoliai pozityviai vertina darbinę aplinką (Salvatore & Taniguchi cit. pg. Nader, Robinson 2023, p. 713). Svarbu pabrėžti, jog kartų tyrimai su migrantais atranda, jog būtent pirmosios kartos migrantai darbo kaip kontrolės mechanizmo atžvilgiu yra labiau paveikiami, nes neretai yra vieni iš pirminių pajamų šaltinių šeimai. Remiantis šių tyrimų rezultatais antrosios bei trečiosios kartos migrantai nebėra finansiškai atsakingi už šeimos išlaikymą ir darbas gali tapti papildomų pajamų šaltiniu delinkventinių veiklų finansavimui (Wingens et al. cit. pg. Guerra, Craig 2023, p. 345; Portes, Zhou cit. og. Miller, Gibson 2011, p. 8). Tad, darbo kaip formalaus veiksnio analizė tampa įdomi jaunų migrantų atžvilgiu, nes yra dviprasmiškai vertinama mokslinėje literatūroje.

Analizuojant **švietimo įstaigas** aktualu pabrėžti asmeninį švietimo svarbos suvokimą. Pavyzdžiui, Payne tyrimas parodė, jog pozityvus požiūris į mokslą, noras siekti aukštojo mokslo, atgraso jaunuolius nuo nekonformistinio elgesio (2008, p. 447–448). Tad, atrasta, kad įsipareigojimas švietimui ir tikėjimas jo propaguojamomis vertybėmis mažina jaunuolių polinkį elgtis nekonformistiškai. Visgi, atrasta šio požiūrio opozicija pateikia tyrimų rezultatus teigiančius, jog būtent pirmos kartos migrantai išlieka labiau apsaugoti švietimo sistemos, kaip kontrolės mechanizmo, nes dėl migracijos fakto ir jiems šeimos keliamų aukštesnių lūkesčių, šios kartos jaunuoliai ugdymo procesą laiko kertiniu įsitvirtinimo naujoje šalyje šaltiniu (Steinberg cit. pg. Bui 2009, p. 416; Rambaut 2005). Remiantis tyrimų rezultatais, su tolimesnėmis kartomis švietimo svarbos suvokimas susilpnėja, nes migrantai akultūruojasi ir perima vietines vertybes bei jų laikymosi praktiką (Rueschenberg, Buriel cit. pg. Bui 2009, p. 416). Tai tyrimuose

siejama su galimu probleminiu elgesiu (Payne 2008; Guerra, Craig 2023). Taigi, atrasta, kad švietimo įstaigos funkcionuoja kaip aktualus veiksnys jaunuolių integracijos periodui.

Socialinės paramos sistemos mechanizmo atžvilgiu svarbu pabrėžti, kad pirmaisiais mėnesiais šalies skiriama socialinė parama tampa pagrindiniu pabėgėlių pragyvenimo šaltiniu (Auer et al. 2024, p. 4). Kaip socialinės kontrolės mechanizmas ji tampa aktualiu analizės tašku, nes šios sistemos tikslas yra užtikrinti į šalį atvykusiems pabėgėliams pirminių poreikių, tokių kaip maistas, drabužiai, higienos priemonės, transporto ar pragyvenimo išlaidų, patenkinimą (Auer et al. 2024, p. 7). Pavyzdžiui, pabėgėlių gyvenimo kokybės apžvalga Šveicarijoje atrado, jog būtent negalėjimas disponuoti pinigais trumpalaikiame kontekste, prisideda prie noro elgtis nekonformistiškai. Tuo remiantis, autoriai teigia, kad socialinė parama skiriama pabėgėliams sprendžia šią problemą, nes panaikina trumpalaikių pinigų stygių ir sukuria sąlygas žmonėms prisitaikyti prie naujų gyvenimo sąlygų ir palaipsniui įsitvirtinti šalyje (Auer et al. 2024, p. 4). Todėl sureguliuotas, tinkamas, savalaikis socialinės paramos gavimas yra aktualus socialinės kontrolės analizės veiksnys.

Taigi, formalių socialinės kontrolės priemonių, tokių kaip aptartų socialinės paramos, švietimo įstaigų, teisėsaugos institucijų funkcionavimas, darbo aplinka prisideda prie bendro migrantų gyvenimo formavimo šalyje. Kaip rodo aptarta literatūra, formalūs veiksniai funkcionuoja kaip socialinės kontrolės mechanizmai formuodami galimą individo elgesį. Todėl, jų analizė yra svarbi migrantų integracijos proceso atžvilgiu.

Neformalūs veiksniai

Šeima migrantų studijų, ypač Amerikos kriminologų darbų, kontekste analizuojama per kartų perspektyvą, išskiriant akultūracijos fenomeną kaip kartinį aspektą sąsajoje su socialine kontrole (Sutherland cit. pg. Chen, Zhong 2013, p. 213). Teigiama, jog pirmos kartos migrantai išlieka artimiausi savo tradicinėms šaknims, todėl yra mažiausiai linkę į nusikalstamą elgesį (Miller, Gibson cit. pg. Chen, Zhong 2013, p. 216). Kai antros ir trečios kartos migrantai akultūruodamiesi prie visuomenės praranda vertybinę šeimos ryšio išsaugojimo suvokimo svarbą ir tampa labiau linkę devijuoti (Chen, Zhong 2013; Rumbaut 2005). Panašus fenomenas atrandamas ir **draugų** kaip kontrolės mechanizmų analizės atžvilgiu. Amerikos migrantus analizuojančioje literatūroje teigiama, jog būtent akultūracijos proceso pagrindu antrosios ir trečiosios kartos migrantai patiria identiteto krizę ir atstumia savo kultūrinį identitetą, asimiluojantis su vietine, nutolstant nuo tradicinių vertybių ir įsitraukiant į delinkventinį elgesį (Bersani cit. pg. Guerra, Craig 2023, p. 348). Šiuo atžvilgiu pirmosios kartos migrantai dažniau išlieka savo kultūrinių bendruomenių apsuptyje ir artimas draugystės palaiko su bendrataučiais (Portes, Zhou cit. pg. Chen, Zhong 2013, p. 2016). Visgi šių dviejų priemonių atžvilgiu yra svarbu pabrėžti prosocialių

vertybių aspektą, kadangi būtent šios pakraipos vertybių propagavimas leidžia prognozuoti pozityvų pirmos kartos migrantų elgesį, kai tolimesnės kartos yra siejamos su lengvesne prieiga prie neprosocialias vertybes propaguojančių šaltinių (Fenimore et al. cit. pg. Guerra, Craig 2023, p. 345). Tad, galima pabrėžti, kad draugų ir šeimos veiksnys taip pat yra vienas iš migranto elgesį formuojančių priemonių išskiriamų literatūroje.

Šiuo atžvilgiu paminėtinas ir laisvo laiko užpildymas **įsitraukiant į prosocialią veiklą** (Bui, Thongniramol 2005; Jiang, Peguero 2016). Moksliniai migrantų tyrimų rezultatai atskleidžia, jog prosociali laisvalaikio veikla veikia kaip apsaugos priemonė nuo probleminio jaunuoliu elgesio (Bui, Thongniramol 2005, p. 92) per laisvo laiko užpildymą teigiamos įtakos veikla bei tai lemiančia mažesnio pobūdžio prieiga prie neprosocialios įtakos šaltinių (Rumbaut cit. pg. Bui, Thongniramol 2005, p. 76). Kartų tyrimuose pastebima, kad antroji ir trečioji migrantų jaunuolių kartos yra daug labiau linkusios įsitraukti į užklasines veiklas lyginant su pirmosios kartos imigrantais (Jiang, Peguero 2016, p. 13–20). Tad šis laisvo laiko užpildymo veiksnys atitinkamai išskiriamas literatūroje, kaip vienas migrantų integracijos procese, svarbių analizės vienetų.

Panašiai kaip ir edukacinė aplinka, taip ir **gyvenamoji kaimynystė** gali veikti kaip neformalus socialinės kontrolės mechanizmas. Su migrantais atlikti tyrimai rodo, jog artima gyvenamoji aplinka formuoja atvykėlio elgesį (Agnew 1999; Miller, Gibson 2011). Pavyzdžiui, tyrimų rezultatai rodo, jog sėslumas tos pačios tautinių ar kultūrinių pamatų bendruomenėje asocijuojamas su tradicinių vertybių išlaikymu ir mažesniu polinkiu į deviaciją (Sampson cit. pg. Chen, Zhong 2013, p. 219). Visgi, migrantų kartų tyrimai teigia, jog kartoms asimiliuojantis bendruomeninis sėslumas gali prarasti pradinę reikšmę (Morenoff, Astor cit. pg. Chen, Zhong 2013, p. 219). Tad, migrantų deviantinio elgesio analizės atžvelgio kaimynystės aplinkos analizė tampa aktuali.

Atitinkamai yra svarbi ir **religijos**, kaip kontrolės mechanizmo, reikšmė migrantų elgesiui integracijos proceso metu. Pavyzdžiui, Cardeli et al. darbe analizuojant Somalio pabėgėlius atrasta, jog religiją išpažįstantys jaunuoliai yra linkę atsisipirti nekonformistiniam elgesiui, dėl tikėjimo sąsajos su moralinių normų puoselėjimu. Tai, pasak autorių, atgraso jaunimą nuo deviantinio elgesio, nes diegia prosocialias pažiūras (Cardeli et al. 2020, p. 5–22). Tačiau, yra tyrimų, kurie atkreipia dėmesį į tai, jog religijos išpažinimas gali neigiamai veikti migrantų elgesį. Tai daugiau tyrinėjama pabrėžiant musulmonų tautines mažumas mažiau aktualias Ukrainos migrantų atžvilgiu (Maes, Stevens, Verkuyten 2013, p. 957–960). Vis dėl to migrantų kartų tyrimai pabrėžia pirmosios kartos atsidavimą tradicinėms religinėms pažiūroms ir jų puoselėjimą, laikant tai kontrolės priemone, kuri su tolimesnėmis kartomis nuslopsta dėl akultūracijos poveikio (Hagan, Dinovitzer cit. pg. Chen, Zhong 2013, p. 212). Tad,

žvelgiant į neformalios socialinės kontrolės tikėjimo veiksnį, galima pabrėžti moksliniame diskurse atrandamą jo reikšmę tiek jaunuolių prosocialaus elgesio palaikyme, tiek probleminio elgesio skatinime.

Taigi galima atkreipti dėmesį, jog neformalūs kontrolės veiksniai prisideda prie migranto elgesio kontrolės ir formuoja jo variaciją. Jų atžvilgiu pabrėžiamos prosocialios vertybės, nuo kurių priklauso, ar priemonė gali veikti kaip kontrolinis elgesį apribojantis mechanizmas, ar daugiau kaip jo paskata.

1.3 Mokslinėje literatūroje išskiriami veiksniai darantys įtaką socialinės kontrolės mechanizmų efektyvumui

Kaip buvo galima pastebėti formalūs ir neformalūs socialinės kontrolės mechanizmai veikimo prasme yra dinamiški. Svarbu suvokti, jog jų efektyvumas priklauso ir nuo kitų veiksnių (Greenberg 1999, p. 74–75). Todėl, yra aktualu aptarti galimus priverstinių migrantų patiriamus išgyvenimus, kurie gali daryti įtakos socialinės kontrolės mechanizmų efektyvumui ir taip daryti įtakos pozityviam integracijos procesui.

Kalbant apie socialinės kontrolės mechanizmams daroma kitų veiksnių įtaką, galima paminėti **stigma**, su kuria susiduria iš savo šalies pabėgantys asmenys. Socialinė stigma gali veikti vos ne kiekvieną anksčiau aptartą socialinės kontrolės mechanizmų grupę (Murray, Batalova, Fix 2006; Jiang, Peguero 2016). Visgi, remiantis Etninių tyrimų skyriaus atliktos gyventojų apklausos duomenimis, Lietuvoje nevyrauja visuomenės priešiškus Ukrainos karo pabėgėliams (LSMC Sociologijos institutas 2024). Tačiau, žvelgiant į bendras mokslinių tyrimų rezultatus, ilgalaikėje perspektyvoje visuomenė patiria palaikymo atšalimą, o kylant papildomoms problemoms šalyje, sukuria pridėtinis nepasitenkinimas atvykėlių srautu (Murray, Batalova, Fix 2006, p. 7). Tai gali didinti ir socialinę stigmą, kuri tuomet nukreipiama į šalį atvykusius karo pabėgėlius (Hayo, Roth 2024, p. 10). Tokiu atveju, pabėgėlių patirtis susiduriant su socialine stigma gali paveikti svarbius socialinės kontrolės teorijos komponentus sąveikaujant su adaptacijos procesu (Myers et al. cit. pg. Jiang, Peguero 2016, p. 5–6). Todėl mokslinėje literatūroje šis veiksnys išskiriamas kaip aktualus vienetą socialinės kontrolės analizės atžvilgiu.

Kaip dar vieną kontrolės mechanizmų efektyvumą lemiantį veiksnį galima išskirti **situacinį neužtikrintumą**. Afifi et al. savo darbe teigia, jog atsidūrimas naujoje aplinkoje, be didelio pasiruošimo ir užklumpanti nežinia, kas vyks toliau, sukelia papildomą stresą ir įtampą, kuri apibrėžia kaip pabėgėlių patiriamą situacinį neužtikrintumą (Afifi et al. cit. pg. Schiltz et al. 2019, p. 3). Prie viso to, prisideda ir nežinomybė dėl šeimos narių ar giminaičių likusių karo paveiktoje šalyje padėties, neužtikrintumas dėl situacijos naujoje gyvenimui pasirinktoje šalyje bei legalių galimybių joje pasilikti ir pan. (Crea, 2016; Schiltz et al. 2019). Konkrečiai Ukrainos karo pabėgėlių atveju, Europos Sąjunga išduoda galimybę savo

teritorijose ukrainiečiams gyventi laikinosios apsaugos pagrindu (ES Taryba 2024). Tačiau, šis formalus teisinis pagrindas negarantuoja automatinio teisių užtikrinimo, kadangi jų įgyvendinimas priklauso nuo valstybės narės priimtų sprendimų ir teisės aktų (Blažytė, Bielevičiūtė, Stoma 2022, p. 11). Remiantis mokslinių tyrimų rezultatais, situacinis neužtikrintumas ir nežinomybė dėl ateities prisideda prie prastos psichologinės žmogaus būklės (Griffiths 2014, p. 2004–2005). Tokia būseną išsprendžia žmonės į situaciją, kurioje tampa sunku konkretizuoti ateities planus ir jų struktūrą, dėl ko gali mažėti motyvacija užsiimti turininga veikla, gali didėti izoliacijos tikimybė ir pan. (Schiltz et al. 2019, p. 4–5). Taigi, gali būti atitinkamai paveikiami socialinės kontrolės vienetai ir adaptacinis procesas šalyje.

Šio skyriaus rėmuose taip pat galima kalbėti apie **traumines patirtis**, kurias išprovokuoja karo patyrimas. Tyrimais įrodyta, jog karo sukeltos traumos daro įtaką žmogaus gyvenimo kokybei. Kartu, gali veikti norą palaikyti socialinius ryšius, adaptuotis prie naujos aplinkos ir siekti išsitraukimo. Kitaip tariant, socialiniai integracijai yra reikalingi aukšti kognityviniai ir tarpasmeniniai gebėjimai, kurių pabėgėliai, turintys karo traumų sukeltų psichologinių padarinių, negali patenkinti (Schick et al. 2016, p. 2). Todėl šiuo atžvilgiu trauminių patirčių kontekstinė informacija yra aktualus aspektas nagrinėjant socialinės kontrolės vienetą.

Dar vienas svarbus kontrolės mechanizmų efektyvumą galintis modifikuoti veiksnys yra **kalbos barjeras**. Vietinės kalbos mokėjimas yra svarbus aspektas vertinant bendrą pabėgėlio adaptaciją ir galimybes integruotis prie dominuojančios kultūros, nes tai yra vienas pirmųjų žingsnių, nuo kurio prasideda pabėgėlio socialinė integracija (Hammoud 2024, p. 2). Konkrečiai vertinant ukrainiečių situaciją Lietuvoje, kalbinę padėti visumoje galima būtų vertinti kaip pakankamai dėkingą, nes nemaža dalis Lietuvių geba komunikuoti rusų ar anglų kalbomis (Hilbig 2022, p. 28). Visgi, situacija kiek sudėtingesnė vertinant darbo rinką ir lietuvių kalbos mokėjimą, kadangi klientų aptarnavimo sektorius dažnai yra vienas populiariausių darbo sektorių, kuriame įsidarbina kiti tik į šalį atvykę imigrantai ar pabėgėliai (Knappert, van Dijk, Ross 2020, p. 37–38). Svarbu pabrėžti ir tiesioginį kalbos barjero efektą socializacijos galimybėms. Kitaip tariant, užsidarymas savo gimtosios kalbinės bendruomenės ribose sukuria izoliacinį fenomeną. Tokiu atveju adaptacija dominuojančioje kultūroje gali tapti labiau panaši į segregaciją, kas atitinkamai gali kurstyti įtampas bei skatinti anksčiau aptartą socialinę stigmą (Berry 1992, p. 73–74). Todėl lingvistinis vietos kalbos mokėjimas yra mokslinėje literatūroje išskiriamas aktualus analizės vienetas.

Nemažiau svarbus įtaką socialiniams kontrolės mechanizms darantis veiksnys yra **karo pabėgėlio etiketės** įgijimas. Svarbu pabrėžti, jog migrantų grupės įvardijimas pabėgėliais yra ne tik teisinis terminas, tačiau, kartu, tai yra ir socialinė etiketė. Karo pabėgėlio termino analizė per socialinę

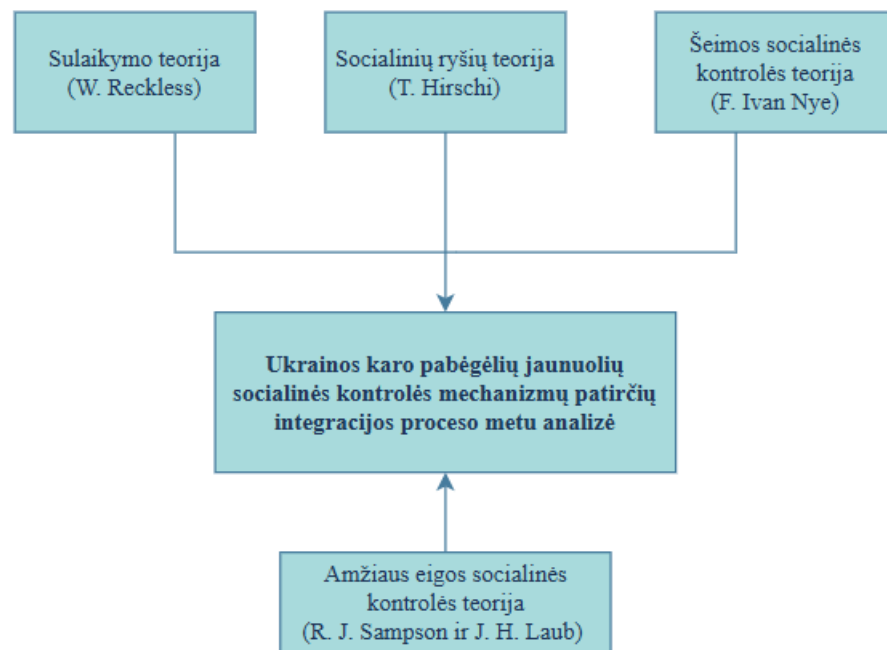
prizmę leidžia kalbėti apie bendrą stereotipinio karo pabėgėlio įvaizdžio konstravimą, kuriuo remiasi dominuojanti visuomenės dalis (Burnett cit. pg. Ray 2024, p. 3). Suformuotas apibrėžimas gali lemti visuomenės požiūrio kryptį (teigiamą, neigiamą, neutralų ir pan.) į socialinę etiketę atitinkančią migrantų grupę. Tai karo pabėgėlių kontekste gali lemti marginalizaciją ir segregaciją nuo dominuojančios visuomenės, kas gali iššaukti priešišką elgesį (Triandafyllidou cit. pg. Ray 2024, p. 3). Tačiau, žvelgiant konkrečiai į Ukrainos karo pabėgėlių kontekstą Lietuvoje, galima fiksuoti į juos nukreiptas pozityvias visuomenės nuotaikas (LSMC Sociologijos institutas 2024). Tokiu atžvilgiu, kai pabėgėlių grupė dalinasi panašumais su vietiniais gyventojais, sukitinimo fenomenas įvyksta rečiau. Todėl, tai lemia galimą sulaukti pozityvų bendruomenės įsitraukimą į pagalbos teikimą, integracijos procesą ir pan. (Abdelaaty cit. pg. Ray 2024, p. 4). Tokiu atveju lengviau užmezgami socialiniai ryšiai, įsitraukiama į bendruomeninę veiklą, gaunama papildoma pagalba, leidžianti prisitaikyti prie naujų gyvenamųjų aplinkybių ir adaptuotis šalyje. (Fajth et al. cit. pg. Ray 2024, p. 4). Šiuo atžvilgiu tampa aktualu analizuoti pačių migrantų suvokiamą jų vertinimą bei stereotipizavimą visuomenėje.

Kaip dar vieną veiksnį, galintį daryti įtakos socialinių kontrolės mechanizmų efektyvumui, remiantis mokslinė literatūra, galima išskirti **šeimyninį atsiskyrimą** dėl karo sukeltų aplinkybių. Kaip buvo aptarta anksčiau, šeima ir jos struktūra veikia kaip socialinės kontrolės mechanizmas, todėl nenuostabu, jog atsiskyrimas nuo jos gali daryti įtaką bendram individo elgesiui (Derluyn, Broekaert 2007, p. 154–155). Žvelgiant į mokslinę literatūrą, šeimos išskyrimas yra identifikuojamas kaip vienas iš reikšmingesnių karo sukeltų stresorių, nes staigus atsiskyrimas nuo šeimos drastiškai pakeičia įprastą jauno žmogaus gyvenimo rutiną, įsipareigojimų ratą (Miller et al. 2018, p. 15). Todėl, vertinant aptartą informaciją, yra svarbu išskirti atsiskyrimo nuo šeimos aspektą analizuojant socialiniams kontrolės mechanizmams lauką.

Taigi, siekiant apibendrinti šio skyriaus informaciją, yra svarbu pabrėžti, jog socialinės kontrolės mechanizmų efektyvumas gali būti modifikuojamas skirtingų veiksnių. Šiame skyriuje aptarti aspektai yra vieni pagrindinių, tačiau, kartu, svarbu suvokti kiekvieno žmogaus individualią situaciją karo kontekste ir atitinkamai vertinti vieno ar kito veiksnio priskiriamą reikšmę bendram elgesiui. Be to, svarbu suvokti, kad aptartieji veiksniai yra glaudžiai tarpusavyje susiję ir nors teoriniu lygmeniu jie yra atribojami, praktikoje gali vyrauti jų persidengimas.

1.4 Ukrainos karo pabėgėlių jaunuolių socialinės kontrolės mechanizmų patirčių analizės teorinės kryptys

Šiame skyriuje paminėtos ir aptartos kriminologijos teorijos buvo panaudotos kuriant instrumentą socialinės kontrolės mechanizmu Ukrainos karo pabėgėlių jaunuolių integracijos procese Lietuvoje tyrimui atlikti. Klausimai buvo formuluoti pasitelkiant socialinių ryšių (T. Hirschi), sulaikymo (W. Reckless) ir šeimos socialinės kontrolės (F. Ivan Nye) teorijas. Jos taip pat yra naudojamos surinktų duomenų analizei bei interpretacijai operacionalizuojant šiose teorijose naudojamas pagrindines sąvokas. Atitinkamai duomenų analizės metu išryškėjo ir amžiaus eigos socialinės kontrolės teorijos (R. J. Sampson ir J. H. Laub) poreikis, todėl ji taip pat įtraukta į tyrimo medžiagos analizės apimtį. Ji padeda interpretuoti socialinės kontrolės mechanizmų pokytį integracijos proceso metu Lietuvoje. Teorinių prielaidų vizualinė schema pavaizduota 1 pav.

1 pav. Autorės sudaryta teorinių prielaidų schema

2. Lietuvoje prieinamos socialinės integracijos priemonės Ukrainos karo pabėgėliams

Remiantis EBPO prognozinėmis, reaguojant į Rusijos invazijos pasekmes, tikėtina, jog Europoje: „*Rizikos veiksniai, galinčių sukelti kitas humanitarines krizes, ateityje*“, todėl šalims tampa svarbu atitinkamai orientuotis ir plėsti migrantų integracijai naudojamų priemonių spektrą. (Kudžmienė et al. 2023, p. 5). Integracijos „*proceso siektinas rezultatas – prieglobsčio gavėjų įsitraukimas į visavertę valstybės socialinį, ekonominį, kultūrinį ir politinį gyvenimą, apimantis lygiavertį jų dalyvavimą švietimo, sveikatos priežiūros, socialinės apsaugos ir darbo sistemose*“ (Kudžmienė et al. 2023, p. 9). Tinkamas integracijos proceso užtikrinimas padeda migrantams kokybiškas galimybes įsitvirtinti šalyje, kai to neįgyvendinimas didina įtampas visuomenėje, socialinę atskirtį ir kitas problemas (Kudžmienė et al. 2023, p. 5). Todėl tinkamų integracijos priemonių parinkimas ir realizacija tampa svarbus analizės aspektas šio darbo rėmuose. Tuo remiantis, šiame skyriuje bus aptariamos Lietuvoje nuo 2022 m. Ukrainiečiams prieinamos integracijos priemonės.

Lietuvoje reaguojant į karą teikta įvairiapusiška pagalba. Kaip pirminė reakcija į karą, Lietuvoje dar 2022 metų pradžioje buvo įsteigti pabėgėlių registracijos centrai, kurių pagrindinis tikslas buvo organizuoti pirmosios reikmės pagalbą, tokią kaip, pavyzdžiui, laikinos gyvenamosios erdvės suradimą, maisto dalinių aprūpinimą, transporto pervežimo organizavimą ir pan. (Kudžmienė et al. 2023, p. 9). Karo migrantų integracijos proceso prasme, svarbus LR socialinės apsaugos ir darbo ministerijos organizuotas projektas „Pabėgėlių iš Ukrainos priėmimas ir ankstyva integracija“, kurio pagrindu, šalyje organizuota pagalba atskirų savivaldybių lygmeniu (PMIF 2024, p. 5). Lietuvoje rengti įvairūs renginiai, organizuotos programos siekiant skatinti karo pabėgėlių prisitaikymą prie naujos aplinkos ilgalaikės perspektyvos atžvilgiu (PMIF 2024, p. 3). Prie panašių veiklų įgyvendinimo prisidėjo ir įvairios NVO (Lietuvos Raudonojo Kryžiaus Draugija; Vilniaus arkivyskupijos „Caritas“), bendruomeninės organizacijos bei socialinių paslaugų įstaigos (PMIF 2024, p. 5). Remiantis LR socialinės apsaugos ir darbo ministerijos „Pabėgėlių iš Ukrainos priėmimas ir ankstyva integracija“ projekto įgyvendinimą pristatančiais duomenimis, iniciatyva buvo orientuota į aštuonias pagrindines socialinės integracijos sritis: lietuvių kalbos mokymą; moterų ir mergaičių įgalinimą; sociokultūrinį pabėgėlių orientavimą prie Lietuvos aplinkos; nelegalaus darbo, priklausomybių nuo psichotropinių medžiagų rizikų mažinimo, prekybos žmonėmis prevenciją; veiklas vaikams ir paaugliams; asmenų migracijos metu patirto streso, kitų fizinių ir psichologinių patirčių sukeltų problemų sprendimą; individualių atvejų vadybą bei paslaugas ir bendrus renginius su vietos bendruomene (PMIF 2024, p. 6). Bendromis minėtų organizacijų pagėjimais projekto pagrindu suorganizuotos tokios veiklos, kaip, pavyzdžiui, integracinė dailės terapija

vaikams, siekiant padėti vaikams atsipalaiduoti ir išreikšti emocijas nevaržomai (PMIF 2024; Akmenės rajono savivaldybė 2025) vaikų vasaros stovykla, siekiant ugdyti bendrą tarpusavio pasitikėjimą ir susitelkimą (Akmenės rajono savivaldybė 202), taip pat, organizuoti įvairūs kiti mokymai nukreipti į Ukrainos karo pabėgėlius (Klaipėdos rajono savivaldybė 2023). Kartu, integracijos iniciatyvu prasme svarbu paminėti Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos kartu su Lietuvos Raudonuoju Kryžiumi organizuotas paramos daiktais akcijas (15min 2022) bei Sveikatos apsaugos ministerijos kartu su savanoriais rengtas trijų mėnesių emocinės paramos karo pabėgėliams iniciatyvas (15min 2022). Aktualu, jog Lietuvoje pagalba Ukrainos karo pabėgėliams organizuota ir bendruomeniniu lygmeniu, t. y. rajonų bendruomenės susibūrimo, geranoriškumo pagrindu. To puikūs pavyzdžiai tokie kaip, pavyzdžiui, Molėtų bendruomenės organizuota akcija siekiant įtraukti karo pabėgėlių šeimas į miesto gyvenimą (LRT 2022). Be to, Ukrainos karo pabėgėliams išmokėta piniginė socialinė parama, jų nepilnametėms atžaloms išmokėti vaiko pinigai (LR Socialinės apsaugos ir darbo ministerija 2026). Tad, tai byloja apie ganėtinai platų integracijos galimybių tinklą Lietuvoje.

Visgi, migrantams Lietuvoje, priklausomai nuo to, kokį teisinį gyvenamo šalyje statusą turi, integracijos procesas yra organizuojamas skirtingai. Pabrėžiant šį skirtumą, kartu aktualu išskirti ir tai, jog, priešingai nei laikinosios apsaugos pagrindu šalyje gyvenančiam piliečiui, prieglobsčio prašytojui skiriama integracinė proceso pagalba yra reglamentuota teisės aktuose (Kudžmienė et al. 2023, p. 10). Tai reiškia, jog prieigos prie valstybės organizuojamų oficialių veiklų, socialinės paramos Ukrainos karo pabėgėliai gyvenantys Lietuvoje ne laikinosios apsaugos pagrindu neturi (LR Socialinės apsaugos ir darbo ministerija 2026). Nors tokiais atvejais bendruomeninių ar NVO organizuojamos integracinės priemonės yra prieinamos, tačiau faktinis prieinamumas nėra lygiavertis (LR Socialinės apsaugos ir darbo ministerija 2026; PMIF 2024).

Taigi Lietuvoje nuo pilno masto karo pradžios organizuota pagalba ir integracinės priemonės Ukrainos karo pabėgėliams. Aktualu, jog atvykėliams prieinama kompleksinio pobūdžio pagalba, leidžianti užtikrinti sklandesnį įsitvirtinimą visuomenėje ir paprastesnį įsiliejimą į ją.

3. Empirinio kokybinio tyrimo rezultatų analizė

Šiame skyriuje yra pristatomas Ukrainos karo pabėgėlių jaunuolių socialinės kontrolės mechanizmų integracijos laikotarpiu Lietuvoje tyrimo eigos aprašymas bei pateikiama atlikto tiriamojo darbo rezultatų analizė.

3.1 Tyrimo eigos aprašymas

Tyrimo tikslas. Išsiaiškinti, socialinės kontrolės mechanizmus būdingus Ukrainos karo pabėgėlių jaunuolių integracijos procesui Lietuvoje ir jų pasireiškimo pobūdį šiame laikotarpyje.

Tyrimo uždaviniai. 1) Aiškintis, kokie formalūs/neformalūs socialinės kontrolės aspektai veikia Ukrainos karo pabėgėlių jaunuolių gyvenimą Lietuvoje; 2) Nagrinėti, kokią reikšmę šiems socialinės kontrolės vienetams priskiria patys jaunuoliai; 3) Analizuoti, kaip socialinė kontrolė kito integracijos laikotarpiu; 4) Nagrinėti, kaip atrandami socialinės kontrolės mechanizmai formuoja jaunuolių gyvenimą Lietuvoje.

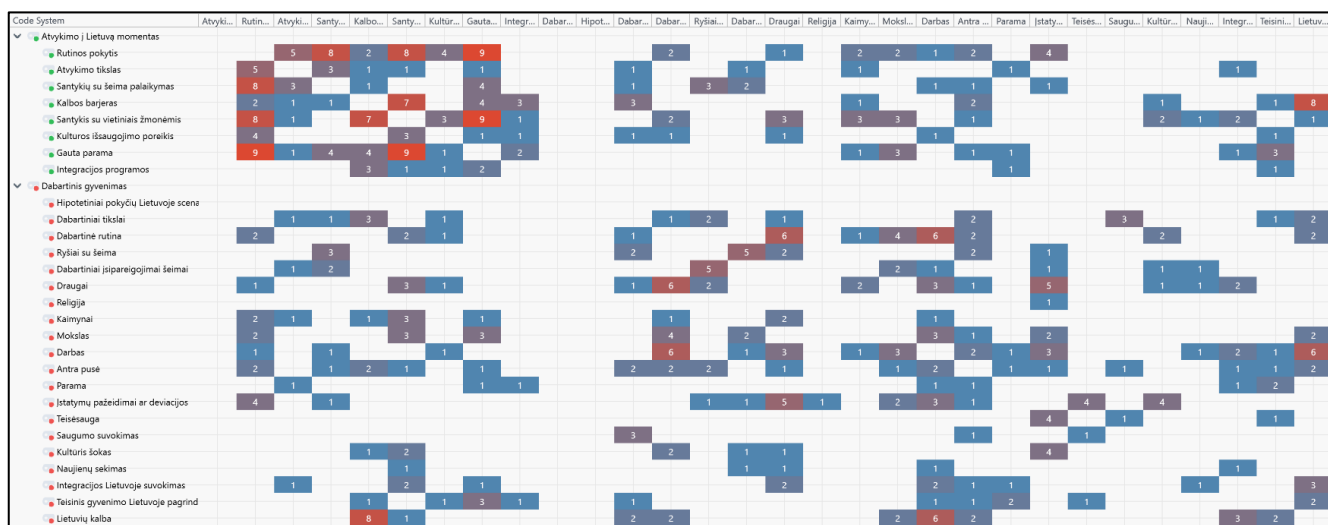
Tyrimo etikos principai ir jų laikymasis. Tyrimo etikos principai užtikrinti gaunant asmens sutikimą dalyvauti tyrime. Be to, tyrimo dalyviai prieš pradedant interviu supažindinti su atliekamo tyrimo pobūdžiu, tikslu. Asmenys informuoti apie teisę bet koku metu nutraukti interviu ir galimybę neatsakyti į užduodamą klausimą. Taip pat, tyrimo dalyviai informuoti apie jų asmeninių duomenų saugą tyrimo metu. Jiems suteikta informacija apie atsakymų konfidencialumo užtikrinimą bei tolesnį jų atsakymų panaudojimą duomenų apdorojimo bei analizės etape. Todėl tyrimas atliktas laikantis mokslinių tyrimų etikos principų.

Tyrimo eiga. Tiriamosios dalies procesas pradėtas nuo interviu scenarijaus sudarymo, remiantis analizuota literatūra, išsikeltu tikslu ir teze (2 priedas. Interviu scenarijus). Sudarant tyrimo instrumentą pasitelkta dedukcinė perspektyva remiantis socialinės kontrolės teorijų idėjomis (Nye; Reckless; Hirschi; Sampson ir Laub). Interviu instrumentas susideda iš keturių pagrindinių dalių: gyvenimo Ukrainoje prieš prasidedant kariniams veiksams; evakuacijos momento; ankstyvojo atvykimo į Lietuvą ir dabarties. Ši išdėstymas remiasi panašaus pobūdžio tyrimais, kuriuose siekiant išnagrinėti konkretaus proceso reikšmę pasitelkiama atitinkamo laikotarpio dekonstrukcinė logika (pavyzdžiui, Cardeli et al. 2020). Atitinkamai, tyrimo analizėje naudojami ankstyvosios ir vėlyvosios integracijos terminai remiasi tyrimų praktika, kadangi tyrimai, įtraukiantys pirmųjų 6 mėn. migrantus dalyvius, įvardijami kaip „ankstyvąjį“ integracijos periodą analizuojanti literatūra (pavyzdžiui, Dubus 2020), kai panašaus pobūdžio tyrimai, besigilinantys į karo pabėgėlių problematiką, įtraukia tyrimo dalyvius pragyvenusius šalyje bent vienerius metus ar virš (pavyzdžiui, Cardeli et al. 2020). Todėl ankstyvasis laikotarpis darbe laikomas iki 6 mėnesių, o vėlyvasis – migrantui gyvenant šalyje virš pusės metų.

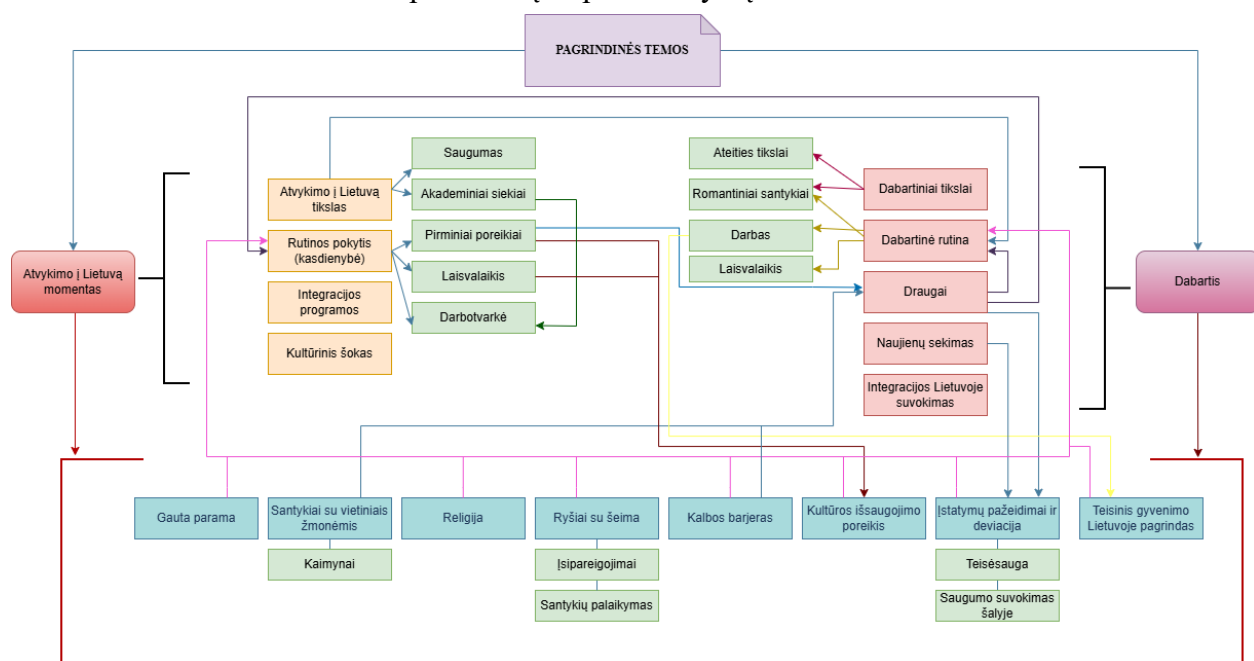
Tyrimo savarankiškai atlikti 16 pusiau struktūruoti interviu. Toks interviu atlikimo kiekis pasirinktas remiantis akademinių darbų rekomendacijomis (Pavyzdžiui, Rudestam, Newton 2014) bei pasiekus informacijos pasikartojimo ribą (t. y. prisotinimo momentą) (Aleksnevičienė, Pocienė, Šupa 2020, p. 47). Į bendrą interviu imtį įtraukti ir 2 pilotiniai interviu padėję išbandyti sudaryto klausimyno struktūrą. Remiantis pilotinių interviu rezultatais, atliktos minimalios klausimyno korekcijos. Atliktu 16 interviu laiko trukmės vidurkis siekia 1 val 59 min 35 s. Atliktuose interviu dalyvavo 11 moterų ir 5 vyrai. Tyrimo dalyvių amžius vidurkis ~ 22 metus. Dalyviai apklausti pasitelkus pusiau struktūruoto interviu scenarijų gyvai arba nuotoliu (1 priedas. Informacinė lentelė). Svarbu paminėti, jog tyrimo instrumentas formuluotas lietuvių k. ir verstas į anglų k. dėl dalyvių patogumo. Visi interviu buvo vykdyti anglų kalba, tačiau tyrimo dalyviams buvo galima rinktis tarp trijų galimų interviu vykdymo kalbų: lietuvių, rusų ir anglų. Dalyviai buvo atrinkti taikant sniego gniūžtės atranką, remiantis kriterijais, jog dalyvis būtų atvykęs į šalį po 2022 m. prasidėjusio pilno masto karo veiksmų, kad asmuo priklausytų jaunimo grupei bei gyventų Lietuvoje bent metus laiko. Šie kriterijai reflektuoja minėtų integracijos procesą nagrinėjančių tyrimų praktiką (Dubus 2020; Cardeli et al. 2020).

Toliau vykdytas medžiagos nagrinėjimo procesas. Surinktų duomenų analizė pradėta nuo atliktų interviu transkribavimo į „Microsoft Word“ programą. Interviu išrašyti pagal jų atlikimo kalbą (t. y. anglų k.). Transkribuotų interviu visuma toliau analizuota pagal kodų sistemą, kuri suformuota remiantis nagrinėta literatūra, interviu scenarijumi bei dalyvių atsakymais. Kodų sistema, kurią sudaro 4 duomenų vertinimo kategorijos ir 40 subkodų, pasitelkta interviu analizei „MAXQDA“ programoje vykdyti (3 priedas. Kodų lentelė): kodavimo proceso metu skaitomos interviu transkripcijos koduotos pagal atitinkamą kodų kategoriją priskiriant tiriamųjų pasisakymus. Sukoduoti duomenys toliau nagrinėti perkėlus juos į „Microsoft Word“ dokumentą, kuris panaudotas tyrimo duomenų interpretacijai vykdyti. Šio darbo analizėje naudojama 2 kategorijų informacinė medžiaga, apimanti atvykimą į šalį ir dabartį, sudaranti 28 subkodų grupę. Toks sprendimas priimtas reflektuojant tyrimo tikslą bei klausimą ir orientuojantis leidžiamas darbo spaudos ženklų apimtis. Originalo kalba išrašyta transkripcija citavimo atveju išversta į lietuvių kalbą. Be to, siekiant išsiaiškinti socialinės kontrolės mechanizmų reikšmę Ukrainos karo pabėgėlių jaunuolių integracijos proceso Lietuvoje kontekste, pasirinkta tyrimo analizės strategija remsis Johnas W. Creswello ir Chery N. Poth pateiktu fenomenologiniu požiūriu, kadangi „fenomenologija sutelkia dėmesį į patirto reiškinio esmės supratimą ir aprašymą“ (Aleksnevičienė, Pocienė, Šupa 2020, p. 50).

Darbo duomenų analizės procesas pagrįstas teminės analizės principu (Braun, Clarke 2006), todėl toliau šiame skyriuje nagrinėjama medžiaga grupuota išskiriant pagrindines temines grupes. Jos sudarytos remiantis interviu scenarijaus struktūra, interviu metu surinkta medžiaga, duomenų kodavimo procesu. Remiantis MAXQDA kodų tarpusavio sąsajos lentelė (2 pav.), apjungti kontekstualiai susiję aspektai, siekiant produktyviai nagrinėti sukaupią medžiagą. Atitinkamai sudarytas kodų medis, kuris reprezentuoja darbui aktualias temas, atskiriant integracijos procesą į ankstyvąją ir vėlyvąją integraciją (dabartį) ir identifikuojant svarbius analizei aspektus toliau pristatomus nagrinėjamus surinktus duomenis (3 pav.). Pabrėžtina, jog vengiant informacijos kartojimo dėl analizuojamo tyrimo objekto specifikos, citavimo atžvilgiu analizėje yra apsiribojama tyrimo dalyvio įvardijimu interviu numeriu.

2 pav. Kodų tarpusavio ryšių lentelė

3 pav. Autorės sudarytas Ukrainos karo pabėgėlių jaunuolių socialinės kontrolės mechanizmų patirčių integracijos procese Lietuvoje analizės kodų medis

3.2 Ukrainos karo pabėgėlių jaunuolių pirmojo susidūrimo su Lietuva patirtys ir suvokimas

Analizuojant integracijos laikotarpį aktualu vertinti pirminių atvykimo sąlygų kontekstą, bandant suprasti Ukrainos karo pabėgėlių jaunuolių patiriamą realybę, kurioje jie adaptavosi Lietuvoje.

Remiantis tyrimo dalyvavusių jaunuolių patirtimi, ankstyvasis atvykimo į Lietuvą laikotarpis siejamas su nauja pradžia, reikalaujančia reorganizuoti gyvenimą. Lietuvoje jaunuoliai susiduria su nepažįstama aplinka, todėl šis laikotarpis teoriniu atžvilgiu išskirtinas kaip lūžio taškas, kurio akivaizdoje prasideda adaptacijos procesas: „*Aš net neprisimenu daug, kas vyko, nes buvo daug informacijos ir tarsi naujos gyvenimo patirties, kurią man reikėjo pajusti ir per ją pereiti*“ (12 interviu). Dalyviai išskiria faktorius, susijusius su įsitvirtinimu šalyje: įsikūrimą naujame būste (5, 6, 7 interviu), finansinio šaltinio atradimą (13 interviu), įsitraukimą į švietimo aplinką (8, 10 interviu), savanoriavimą (7, 8 interviu) ar kitą laisvalaikio praleidimo būdą (11 interviu). Įsitvirtinimą šalyje bylojantys faktoriai atskleidžia konvencinio pobūdžio saistus su visuomene vyraujančius integracinio periodo pradžioje ir jų pagrindu grindžiamą įsitvirtinimo šalyje norą. Pavyzdžiui, būtent finansinio šaltinio atradimas ankstyvosios integracijos aplinkybėmis Ukrainos jaunuolių yra skirtingai sietinas su socialine paramos sistema. Būtent dėl saugumo stabilizavimo noro į šalį atvykusiems Ukrainos karo pabėgėliams šis periodas siejamas tiek su finansine parama, tiek su parama daiktais (3, 9, 10 interviu). Ji aktuali dėl kasdienio išgyvenimo poreikių tenkinimo ankstyvoje integracijos fazėje. Galima pastebėti, jog paramos gavimas yra siejamas su įsipareigojimu tam tikram elgesiui: „*Aš tiesiog jaučiausi kalta <...> Aš nuoširdžiai nejaučiau poreikio prašyti <...> daugiau ir aš nenorėjau prašyti daugiau, nes aš jaučiausi dėkinga dėl to, ką jau turėjau ar gavau*“ (10 interviu). Šiuo atžvilgiu aktualu, jog socialinės paramos sistema interpretuojama kaip atitinkamo elgesio reikalaujantis mechanizmas, leidžiantis kalbėti apie konvencinių vertybių ir jas atitinkančio elgesio palaikymą. Kiek kitoks pirminis šios sistemos panaudojimas suvokiamas į šalį atvykusių jaunuolių vedinų akademinių tikslų. Jų atžvilgiu ši sistema asocijuojama su universitetine stipendija ir finansinėmis galimybėmis, kurios papildomai nulemia apsisprendimą atvykti į šalį (1, 4, 5, 6, 8, 11, 12, 14, 15, 16 interviu). Socialinės kontrolės analizės atžvilgiu tai suponuoja socialinės paramos veiksnio vaidmenį įpareigojant jaunuolį laikytis pirminių atvykimo į šalį siekių. Atitinkamai šiems jaunuoliams prieinama parama daiktais suvokiama ne kaip poreikis, o kaip privilegija leidžianti taupyti finansinius išteklius: „*Aš vis dar gaudavau, žinai, šampūnų ir tokio pobūdžio priemonių <...> ji man davė dvi pakuotes tų produktų <...> Žinai, man jų nereikėjo, bet aš juos paėmiau*“ (7 interviu). Šiuo atžvilgiu išskiriama mažesnė priklausomybė nuo paramos, tad tai tampa nebe poreikis, o selektyvus pasirinkimas. Todėl socialinė paramos vaidmuo kontrolės atžvilgiu blėsta. Socialinės paramos prieinamumo skirtumą atskleidžia ir priklausomai nuo teisinio gyvenamojo pagrindo išsiskiriančios

jaunuolių patirtys, kai laikinosios apsaugos negavę/atsisakę jaunuoliai neturi tokių pačių galimybių kaip ją turintys: „Kadangi aš neturėjau Ukrainiečiams teikiamos laikinosios apsaugos, tai reiškia, kad aš negalėjau aplikuoti tokiam dalykui [kalbama apie paramą]“ (5 interviu). Tai suponuoja šio kontrolės mechanizmo sąlygiškumą, pasireiškianti per formaliai konstruojamą selektyvų atitikimą tam tikroms aplinkybėms.

Ankstyvajam atvykimo periodui būdingas situacijos stabilizavimo noras. Jis pasireiškia per dalyvių išreiškiamą kontrolės poreikį (8, 10 interviu). Ji akulturacijos Lietuvoje pradžioje pasireiškia per savikontrolės perspektyvą: „<...> pradžioje, kai atvykau į Lietuvą <...> bandžiau gyventi <...> tarsi šiek tiek robotas. Bandžiau gyventi labai struktūruotą gyvenimą, ir turėjau taisykles, kiek kartų per savaitę turiu sportuoti, <...> aš tikrai bijojau per daug linksmybių, ir prieš eidamas į barą sau nusistatydavau afirmaciją, kad aš per daug nesimėgausiu“ (8 interviu). Pastebėtina, jog pirminis adaptacijos Lietuvoje etapas jaunuolių yra siejamas su išgyvenama kalte dėl gimtosios šalies palikimo (10 interviu). Remiantis tiriamųjų patirtimi, jis skatina norą per kitus veiksmus atstatyti teisingumą ir normalizuoti naujas gyvenamosios situacijos aplinkybes: „Aš buvau labai supykusi ant savęs, kad išvykau, nemeluosiu, nes maniau, kad kažkaip išduodu savo šalį <...> Aš buvau labai pasiryžusi iš studijų patirties išspausti kuo daugiau <...> iš universiteto patirties, todėl iš karto <...> įsitraukiau į daugybę dirbtuvių [pavadinimas] draugijoje, um, ir universitete, kaip, kai tik kam nors reikėdavo ką nors pristatyti, arba moderuoti fokus grupę, arba dalyvauti viename iš tų [pavadinimas] forumų, nuo to momento, aš ten buvau“ (8 interviu). Internalizuotas kaltės jausmas kryptingai formuluoja jaunuolio įsipareigojimus šalyje. Tai leidžia atkreipti dėmesį, kad pirminės integracijos fazėje tiriamieji susiduria kaltės jausmu dėl gimtosios šalies palikimo, o savireguliacinis elgesys tampa išeitis stabilizuoti pirminę padėtį šalyje.

Ankstyvasis atvykimas Ukrainos jaunuolių yra siejamas su karo pabėgėlio statuso internalizacija. Ši etiketė sukuria papildomą išorės spaudimą elgtis pagal visuomenės jai priskiriamą elgesį: „Aš kažkaip jaučiau, kad bet kada, kai žmonės sužinodavo, jog esu ukrainietė, jie tikėdavosi mano liūdnos istorijos <...> Ir tada beveik jaučiau, kad juos nuvilsiu, jei tiesiog pasakysiu, jog, žinai, esu iš Ukrainos, bet, žinai, atvažiavau čia daugiausia dėl universiteto ir, žinai, mano šeimai viskas gerai <...> pradžioje jaučiau tam tikrą spaudimą atitikti šį traumuotos ukrainietės įvaizdį“ (8 interviu). Tad išryškėja aspektas, jog pirminiame integracijos etape, yra būdingas noras prisitaikyti prie šių lūkesčių ir išlikti visuomenei priimtino karo pabėgėlio realizacijos rėmuose. Socialinės kontrolės analizės atžvilgiu tai pozityviai vertinamas aspektas, kadangi jaunuoliais prisitaiko prie konvencinio elgesio standartų, kurie siejami su prosocialių vertybių palaikymu. Todėl karo pabėgėlio etiketės suvokimas ankstyvuoju akulturacijos šalyje periodu yra jaunuoliams svarbus veiksnys formuojantis pirminę adaptacijos Lietuvoje realybę.

Taigi, į šalį atvykę jaunuoliai Lietuvoje patiria staigų gyvenimo pokytį, gyvenimo eigos lūžio tašką, pasižyminti naujų atsakomybių atsiradimu susaistantį asmenį su plačiąją visuomene. Pirminis jaunuolių migrantų gyvenimo periodas šalyje išsiskiria prieiga prie socialinės paramos šaltiniu, nežinomybės baime ir kalte, kuri atitinkamai iššaukia kontrolės poreikį, pasireiškianti ir per savireguliacines išraiškas. Taip pat yra išskiriami įsipareigojimo naujai realybei sunkumai, atskleidžiantys pirminei integracijai būdingą visuomenės lūkesčių formuojamo identiteto tapatinimosi išsaukiamus sunkumus.

3.3 Jaunuolių išreiškiamas atvirumas adaptacijai šalyje

Integracijos analizės atžvilgiu karo migrantų atvirumas ir asmeninis noras įsitraukti į atvykimui pasirinktos šalies visuomenę yra aktualus aspektas lemiantis akulturacijos proceso kokybę. Ukrainos karo pabėgėlių jaunuolių pasakojimuose atskleidžiamas įsitraukimas į kultūriškai tapačias su ukrainiečiais Lietuvoje susijusias veiklas, kaip savanoriavimas (7 interviu), Ukrainos karo pabėgėliams skirtų renginių organizavimas (9 interviu) ar dalyvavimas užsiėmimuose, apjungiančiuose Ukrainos karo pabėgėlius Lietuvoje, siekiant palaikyti tapatumą su savo kultūra: „2023 metais [nuasmeninta informacija] įkūrė šią grupę ukrainiečiams ir todėl, dėka šio projekto, sutikau daug ukrainiečių <...> jie rengia tokius renginius, susijusius su skirtingomis patirtimis, pavyzdžiui, gyvenimu užsienyje ir karu <...> aš kartais dalyvauju“ (4 interviu). Šiuo atžvilgiu galima diskutuoti apie tyrimo dalyvių atskleidžiamą prosocialų įsitraukimą per laisvalaikio veiklas, kurios elgesio analizės prasme suponuoja konvencinių vertybių palaikymą. Pozityvios integracijos atžvilgiu pastebėtina, jog ankstyvuojau laikotarpiu būtent šie susibūrimai ir veiklos tampa viena iš pirmųjų erdvių padedant atrasti naują socialinių pažinčių ratą. Visgi, verta pabrėžti, jog remiantis tyrimo dalyvių patirtimis, šiose veiklose būdinga didelė ukrainiečių koncentracija, suponuojanti apie ankstyvosios integracijos periodu besiformuojantį išskirtinai ukrainietišką pirminių socialinių ryšių formatą.

Šio monokultūrinio socialinio rato formavimosi atžvilgiu aktualus analizei aspektas tampa ankstyvame integracijos etape į šalį atvykusiems karo migrantams būdingas noras apsupti save pažįstama aplinka. Jaunuoliai išreiškia ne tik norą būti aplink bendrataučius (1, 11 interviu), kalbėti gimtąja kalba (3 interviu), tačiau ir norą toliau gyventi įprastoje kultūrinėje terpėje: „Visą laiką klausydavausi daug ukrainietiškų dainų, nes tai tiesiog leido man jaustis artimesnei Ukrainai. Ir aš namuose dažnai gamindavau ukrainietišką virtuvę <...> tiesiog todėl, kad taip jausdavausi saugiau“ (10 interviu). Tokia apsuptis tapatinama su saugumu ir nežinomybės jausmo apribojimu, todėl čia išskiriamas emocinio prisirišimo gimtajai kultūrai aspektas. Jaučiamas nesaugumo jausmas šalyje yra kompensuojamas apsupant save gerai pažįstama aplinka, todėl ankstyvoji akulturacija vyksta migrantų bendruomenėje.

Be to, pirminis požiūris į santykių užmezgimą su vietiniais atitinkamai formuoja socialinių ryšių užmezgimo patirtis ankstyvojoje adaptacijos šalyje fazėje. Pavyzdžiui, asmenims, iš anksto šalyje turintiems suformuotą draugų ratą, naujų pažinčių formavimas su vietiniais neišskiriamas kaip poreikis atvykus į šalį (15, 16 interviu). Todėl pirminių ryšių šalyje turėjimas atitinkamai atsiliepia motyvacijai siekiant užmegzti santykius su vietiniais gyventojais. Tokiomis atsiskyrimo nuo vietinės visuomenės ypatybėmis pasižymėjo ir jaunuoliai, kurie ankstyvosios integracijos metu neužmezgė draugysčių su vietiniais lietuviais, o pirmųjų pažinčių užmezgimą realizavo išskirtinai su bendrataučiais: „*Mes buvome ir esame patogiai besijaučiančios savo draugijoje viena su kita, ir tai nėra taip, kad mes būtume svetimos ar atsitraukusios nuo Lietuvos visuomenės — mes esame teisėtos pilietės, o taip gyvendamos nedarome jokios žalo, <...> aš radau savo komforto zoną ir man to užteko*“ (4 interviu). Socialinės kontrolės mechanizmų analizės atžvilgiu tai yra aktualu, nes nevystant socialinių saistų su visuomene emocinis prisirišimas vietinių gyventojų atžvilgiu nėra formuojamas. Tokiais atvejais pastebimi jaunuolių segregacinio pobūdžio ypatumai būdingi integracijos proceso Lietuvoje plačiosios visuomenės analizės atžvilgiu. Jie nebūdingi jaunuoliams, kurie prieš atvykimą į šalį palaiko siekį įsilieti į visuomenę: „*Manau, kad tai buvo tikrai labai svarbu, ir tuo pačiu man buvo svarbu nesukurti tiek daug to ukrainietiško burbulo <...> man buvo svarbu turėti šią pusiausvyrą*“ (9 interviu). Ukrainos jaunuoliams ankstyvojoje integracijoje būdingą norą palaikyti santykius su vietiniais bendraamžiais patvirtina ir kodų tarpusavio ryšių lentelė, kurioje fiksuojama ankstyvosios rutinos ir santykio su vietiniais žmonėmis subkodų sąsaja (2 pav.). Atvirumas naujoms pažintims būdingas karo pabėgėliams palaikantiems pozityvias išankstines nuostatas projektuojant ateitį Lietuvoje ir neturintiems pirminio pažinčių šaltinio atvykimui pasirinktoje šalyje. Šiuo atžvilgiu draugystės santykiai su lietuviais tampa atrama jaunuoliams ukrainiečiams gyvenimo Lietuvoje eigoje dėl galimybės išplėsti kontekstinės pagalbos ratą (8 interviu). Tai papildomai patvirtina kodų tarpusavio ryšių lentelė, kurioje ankstyvosios integracijos laikotarpio atžvilgiu atrandama paramos ir santykio su vietiniais žmonėmis sąsaja (2 pav.). Be to, draugysčių užmezgimas su vietiniais jaunuoliais praplečia žinių lauką apie Lietuvą ir padeda ją pažinti iš artimesnės perspektyvos (2, 9 interviu), prisideda prie lietuvių kalbos žinių plėtimo (9 interviu). Tai atitinkamai suponuoja, jog suformuoti emociniai prisirišimai veikia kaip įsitvirtinimą šalyje skatinantis. Tad visumoje, pirminis noras bei galimybės įsitraukti ir formuoti prisirišimus visuomenėje atsiliepia ryšių formavimosi procesui ankstyvoje adaptacijoje Lietuvoje, o pažintys su vietiniais žmonėmis tampa pagalbiniu akulturacijos veiksmu.

Tad, ankstyvajame atvykimo į šalį periode Ukrainos karo pabėgėliams jaunuoliams yra būdingas įsitraukimas į kultūriškai tapačias veiklas, prisidedančias prie segregacinio pobūdžio pirminių socialinių

ryšių formavimosi. Požiūris į naujų pažinčių su vietiniais užmezgimą yra siejamas su pirminiais įsitikinimais bei turimomis išankstinėmis pažintimis šalyje. Visumoje pozityvia integracija perspektyva ankstyvoje adaptacijoje pasižymi jaunuoliai neturintys pirminių pažinčių ir puoselėjantys pozityvias ateities su Lietuva vizijas. Tai leidžia suformuoti emocinį prisirišimą prie šalies visuomenės ir plėtoti integracinio pobūdžio adaptacinę kryptį ankstyvojo atvykimo į šalį periodu.

3.4 Švietimo bei darbo institucijų patirtys ir suvokimas

Švietimas ir darbas socialinės kontrolės mechanizmų atžvilgiu dalyvių yra išskiriamai kaip svarbus veiksniai gyvenimo Lietuvoje laikotarpiu.

Ankstyvasis atvykimo į Lietuvą etapas migrantų jaunuolių išskiriamas išreiškiamu įsipareigojimu **mokslui** bei įsitraukimui į akademinę veiklą. Jaunuoliai universitetinį išsilavinimą įvardiją pagrindiniu atvykimo į Lietuvą tikslu (1, 2, 4, 5, 6, 8, 11 interviu). Nors pirminis atvykimo tikslas taip pat sietinas ir su saugumo jausmo atstatymu (3, 9, 10 interviu) bei išankstinių pažinčių Lietuvoje turėjimu (3, 7 interviu), tačiau net šių atvejų atžvilgiu jaunuolių tolimesni tikslai siejasi su akademinė realizacija: „*Mes nežinojome. Iš pradžių mes tiesiog norėjome atvykti kažkur į saugią vietą. O tada mes kažkaip pradėjome prisitaikyti <...> aš susiradau mokyklą, į kurią galėjau eiti*“ (3 interviu). Konkrečiai vyriškos lyties ankstyvuojų laikotarpiu pilnametystės nesulaukusiems jaunuoliams universitetinio laipsnio įgijimo galimybės Lietuvoje tampa įsitvirtinimo šalyje motyvu (12, 13, 14, 15 interviu), kai pilnametystės sulaukę vyriškos lyties jaunuoliai studijas Lietuvoje panaudoja kaip priežastį suteikiančią galimybę palikti gimtąją šalį: „*Nes man jau buvo 18, neturėjau tokio, žinai, aiškaus leidimo išvykti iš šalies <...> tuo metu, tarkime, buvo labai populiariu naudoti universitetą kaip savo priežastį [išvykti]*“ (16 interviu). Todėl šių atvykimo į šalį aplinkybių atžvilgiu jas siejančiu aspektu tampa bendras akademinis pasiekimų realizavimo tikslas. Jis yra aktualus socialinės kontrolės veiksmų atžvilgiu, kadangi suponuoja apie konvencinių vertybių tolimesnį palaikymą adaptacijos šalyje periodu. Tad atitinkamai ankstyvoje integracijoje jaunuoliai realizuoja šį siekį įsipareigojant švietimui ne tik per formaliai lankant paskaitas (2, 3, 4, 5, 8, 13, 14 interviu), bet akademinė aplinka socialinės kontrolės atžvilgiu sukuria galimybes ir kitų prosocialių veiklų realizavimui. Šiuo atžvilgiu universitetai prisideda organizuojant kalbų kursus, leidžiančius jaunuoliams gerinti komunikaciją (15 interviu) bei diegiant bendras ugdomąsias veiklas: „*<...> ji [universitetinė aplinka] suteikia tau daug galimybių, pavyzdžiui, debatų klubą ar įvairias kitas veiklas*“ (14 interviu), sukuriančias galimybes užpildyti laiką konvencine veikla skirta savirealizacijai. Tai suponuoja apie švietimo įstaigų vaidmenį laiko užimtumo užpildymo perspektyvoje sąsajoje su konvencinių veiklų įgalinimo būdais bei konvencinių vertybių tikėjimo palaikymu per jų realizavimą. Tačiau svarbu ir tai, jog visavertį įsitraukimą į akademinis pasiekimus apriboja jaunuolių susidūrimas

su Lietuvoje besiformuojančiomis universitetų programomis: „<...> na, tai yra, man atrodo, pirmoji bakalauro programa anglų kalba, bet galiu klysti, ir, amm, todėl jie daug dalykų bando su mumis. Ir jie ne visada pavyksta <...> Mes turime tai iškęsti, nes tam tikra prasme esame laboratoriniai triušiai. Ir tai kažkiek sujaukė mano supratimą apie tai, kas yra universitetas“ (4 interviu). Tokie karo migrantų išgyvenimai leidžia kalbėti apie silpnėjančią akademinio lauko kaip kontrolės mechanizmo sąsają su konvencinių vertybių puoselėjimu, kadangi silpnina jaunuolių įsipareigojimus mokslams. Kartu, besiformuojančios universitetinės programos gali būti interpretuojamos kaip išorės spaudimas, kuris sužadina kvestionavimą vertybėmis. Kitaip tariant, verčia abejoti akademinio pasiekimų kokybe ir nauda, kas atitinkamai gali neigiamai veikti konvencinių vertybių vertinimą.

Akademine aplinka išskiriama ir kaip neformalus socialinės kontrolės veiksnys. Šis aspektas pasireiškia per švietimo aplinkos sukuriamas galimybes palaikyti bei formuoti socialinius ryšius. Tai pasireiškia per pozityvias galimybes užmegzti santykį su akademine bendruomene ir formuoti prosocialias vertybes puoselėjančių draugų ratą (4, 8, 10 interviu). Socialinės kontrolės veiksmų atžvilgiu tai stiprina sąryšį su vietine visuomene, skatinant palaikyti tikėjamą konvencinėmis taisyklėmis. Tačiau, santykių užmezgimas akademinės bendruomenės atžvilgiu pasireiškia įtrauka į teisiškai nesavalaikį alkoholio vartojimą. Dėl skirtingo vietinių lietuvių ir ukrainiečių migrantų mokyklos baigimo amžiaus universitete sutinkami bendrakursiai lietuviai yra vyresni (1 interviu). Tai iš dalies paaiškina aplinkybes, kurių dėka jaunuoliai atsiduria naktinio pasilinksminimo vietose pirminio kontakto su bendrakursiais metu (3, 4, 8 interviu). Neformalus akademinio bendruomenių susibūrimai alkoholiu prekiaujančiose vietose tampa erdve, kurioje formuojami ryšiai su vietiniais lietuviais ir bendrakursiais (10 interviu). Natūraliai išsivystančios draugystės su vyresniais bendrakursiais tampa paskata tęsti ankstyvosios integracijos periodui būdingą naktinį gyvenimą (1 interviu). Tad būtent draugai pirminėje atvykimo stadijoje prisideda prie įstatymiškai nesavalaikio alkoholio vartojimo ir jį įgalina: „<...> kai atvykau į Lietuvą, man buvo 18. Taip, mes turėjome draugų, kuriems buvo 20 ir daugiau, ir jie pirkdavo alkoholį“ (1 interviu). Šiuo atžvilgiu akademine aplinka neformaliai per socialinių sąveikų galimybių sudarymą funkcionuoja kaip veiksnys įgalinantis Ukrainiečių jaunuolių įsitraukimą į priešįstatyminę veiklą motyvuojama integracinių siekių. Nors integracinio proceso analizės atžvilgiu tai galima vertinti pozityviai dėl įsitraukimo į vietinę bendraamžių bendruomenę, kriminologinės interpretacijos atžvilgiu tai atskleidžia deviacinio elgesio praktikas.

Aktualu, jog akademine infrastruktūra prisideda ir segregaciniu pobūdžiu. Tyrimo dalyviai atskleidžia, jog bendrabučiuose vyravęs užsieniečių ir vietinių lietuvių atskyrimas apriboja bendraamžių kontakto užmezgimo galimybes. Todėl ankstyvojoje integracijoje veikiau užmezgami santykiai su

tarptautiniais studentais ar kitais Ukrainos karo pabėgėliais (7, 16 interviu). Infrastruktūrinis jaunuolių atskyrimas gali būti interpretuojamas kaip išorės spaudimas socialinių sąsajų su vietiniais jaunuoliais atžvilgiu. Todėl čia atitinkamai atsiranda galimybė kalbėti apie sąsajų su vietine visuomene silpnėjimą dėl emocinių prisirišimų trūkumo ir integracijos prasme didėjančių segregacinių patirčių apsisireišimą. Remiantis tyrimu dalyvavusių Ukrainiečių migrantų patirtimis, prie to prisideda ir gausaus ukrainiečių kiekis švietimo įstaigose, tampantis priežastimi, dėl kurios jaunuoliams nebelieka poreikio bandyti užmegzti santykius su vietiniais lietuviais (15 interviu). Be to, bendravimas su ukrainiečiais ankstyvosios integracijos laikotarpiu apibūdinamas kaip natūraliai lengviau besivystantis, todėl ryšių išieškojimas su lietuviais nėra patrauklus (15 interviu). Prie to prisideda ir ribotas anglų kalbos mokėjimas (13 interviu) ar įsitikinimas, jog gilesnio pobūdžio pažintys su vietiniais lietuviais nėra galimos dėl to, nes jie neišgyveno karinių įvykių (15 interviu). Tad akademinė aplinka gali tiek skatinti emocinį prisirišimą su vietiniais jaunuoliais palaikančiais konvencines vertybes, tiek įtraukti į deviantinį elgesį. Bei prisidėti prie tautiškai monotoninio ir segregacinio Ukrainiečių jaunuolių ryšių formavimosi Lietuvoje, neformuojant pozityvių sąsajų su prieraišumu šalies visuomenei.

Gyvenimo eigos Lietuvoje metu atsiranda kiti įsipareigojimai, kaip **darbas**, kuris ilgainiui jaunuolių tampa prioritetine veikla. Tai patvirtina ir kodų tarpusavio ryšių lentelė, kurioje atrandama dabartiniam laikotarpiui būdinga sąsaja su kasdienės rutinos subkodu (2 pav.). Šią kaitą galima paaiškinti remiantis gyvenimo eigos teorija, suponuojant, jog darbo susiradimas jaunuolių gyvenime tampa lūžio tašku, kuris keičia adaptacijos sąlygas. Tai papildomai patvirtina ir vėlyvosios integracijos laikotarpio atžvilgiu pasikeičiantis ukrainiečių jaunuolių požiūris į mokslą: „*Negaliu sakyti, kad universitetas gali tau duoti viską, ko nori <...> galiu pasakyti, kad jis [universitetinis išsilavinimas] nėra toks jau svarbus*“ (5 interviu). Be to, darbo, kaip socialinės kontrolės mechanizmo svarbą ukrainiečių karo pabėgėlių jaunuolių gyvenimo Lietuvoje kontekste galima suvokti remiantis tuo, jog būtent darbo turėjimu yra grindžiamas apsisprendimas likti šalyje: „*<...> tada tai yra darbas, nes aš turiu tikrai puikų darbą čia <...> esu patenkinta savo darbu, savo kolegomis ir aplinka*“ (1 interviu). Taip pat, būtent darbas yra svarbus sąsajoje su teisiniu gyvenimo Lietuvoje pagrindu. Jaunuoliams negavusiems laikinosios apsaugos ar jos atsisakiusios, darbas tampa svarbiu išlikimo šalyje šaltiniu dėl darbinės vizos apribojimų: „*Darbas suteikia tau galimybę, nes aš neturiu humanitarinio TRP [laikinosios apsaugos pagrindo anglų kalboje trumpinys] ir, tikriausiai, negalėsiu jo gauti. Taigi aš labai, uh, iš tikrųjų esu priklausoma ir, uh. Mano TRP visiškai susijęs su darbu ir jis galėtų tapti negaliojantis, jei, jei netekčiau darbo, tarkime. Taigi man tai yra esminis dalykas*“ (6 interviu). Šis nagrinėjamas aspektas susiejamas ir kodų tarpusavio ryšių lentelėje, kurioje atrandama darbo ir teisinio gyvenimo šalyje pagrindo subkodų sąsaja (2 pav.).

Tuo pačiu, darbas formaliai išskiriamas kaip aiškia kasdienę rutiną palaikanti veikla, padedanti save realizuoti prosocialiais būdais (12 interviu). Šie jaunuolių išskiriami aspektai leidžia suponuoti, jog darbo turėjimas ir jo išsaugojimas prisideda prie įsipareigojimų šalyje, kurie atitinkamai projektuoja elgesį siekiant išsilaikyti esamose darbinėse pozicijose, todėl darbas funkcionuoja kaip formali kontrolė priemonė.

Su vėlyvąja integracijos faze siejamas darbo susiradimas, jaunuolių yra suvokiamas kaip adaptaciją šalyje paskatinantis veiksnys. Tai atitinkamai išskiria jaunuolių, dirbančių Lietuviškose darbovietėse atžvilgiu. Jų patirtyse darbinė erdvė išskiriama, kaip aplinka, leidžianti praktikuoti lietuvių kalbą (1, 3, 13 interviu) ir savaime reikalaujanti sąveikų su lietuviais (2, 10 interviu). Lietuvoje įsikūrusioms įmonėms dirbančiam jaunimui darbas funkcionuoja ir kaip bendruomenės formuojanti aplinka. Tyrime dalyvavę jaunuoliai apibūdindami darbą formuoja konstrukta, jog jo apimtis siekia ne vien formalias darbo valandas, tačiau įtraukia ir laisvą laiką: „<...> mes turime įvairių [kolektyvo bendrystę palaikančių] veiklų darbe <...> praėjusią savaitę gaminome žvakes <...> Taip pat mezgame šalikus <...> Taip pat buvome irklavimo veikloje, man irgi patinka tokie dalykai <...> kartais turime tempimo užsiėmimus“ (5 interviu). Taip pat, prisideda padedant migrantams adaptuotis visuomenėje, pavyzdžiui, kolegoms padedant atsakyti į iškilusius klausimus susijusius su gyvenimo Lietuvoje specifika (16 interviu). Tai leidžia kalbėti apie darbą ne tik kaip apie formalų socialinės kontrolės mechanizmą palaikantį jaunuolių įsipareigojimą konformistinėms vertybėms, tačiau ir kaip priemonę įtraukiančią migrantus į bendrą veiklą darbo bendruomenės lygmeniu, užpildant laisvalaikį ir skatinant ryšių formavimąsi per emocinių prisirišimų visuomenei formavimą. Tad, darbas tampa saistus su konvencine visuomenės dalimi stiprinanti erdvė.

Taigi ankstyvoje integracijos fazėje mokslas yra suvokiamas kaip pagrindinis jaunuolių, atvykusių į Lietuvą įsipareigojimas, o vėlyvojoje integracijoje jį pakeičia darbas. Toks įsitraukimo ir įsipareigojimų veiklai pokytis būdingas Ukrainos karo pabėgėliams jaunuoliams pradedant mąstyti apie ateities planus. Tiek akademinė, tiek darbinė aplinkos socialinės kontrolės prasme funkcionuoja formaliais ir neformaliais būdais. Akademinė aplinka tampa pirmiau socialinius ryšius skatinanti ir ankstyvoje integracijos fazėje jaunuolių rutiną formuojanti erdvė, kurią vėlesniame integracijos laikotarpyje papildo darbas, prisidedantis prie pridėtinių socialinių ryšių formavimo bei sąveikų skatinimo, taip pat atitinkamai reformuluojantis jaunuolių rutiną ir įsipareigojimų hierarchiją.

3.5 Šeimyniniai ir romantiniai santykiai, jų dinamika ir vaidmenų pokyčio patirtys

Šeima yra Ukrainos karo pabėgėlių jaunuolių išskiriamas socialinės kontrolės mechanizmas gyvenimo Lietuvoje laikotarpiu. Ankstyvajai integracijai būdingas staigus šeimyninių santykių pokytis,

kurį galima sieti su minėtomis lūžio taško aplinkybėmis. Ankstyvuojau atvykimo periodu tėvai prisideda reorganizuojant gyvenimą Lietuvoje: padeda palydinti į šalį bei įsikuriant joje (išskirtinai motinos) (10 interviu), finansiškai palaiko atžalą (15 interviu), esant poreikiui prisideda prie gyvenamosios vietos suradimo (7 interviu). Namiškiai atvykimo pradžioje įvardijami kaip svarbi emocinė parama, todėl įsitraukimas į kasdienį kontaktą yra abipusis interesas. Tai susiję su jaunuolių išreiškiamu poreikiu atvykimo pradžioje domėtis namiškių saugumo situacija gimtinėje: „<...> *kai prasidėjo karas, buvo labai dažni skambučiai, jei pamatau, kad įsijungė pavojaus signalas, sakydavau, gerai, man reikia paskambinti mamai. Sakydavau, ar tau viskas gerai? Ar tu eini į bombų slėptuvę?*“ (5 interviu). Aktualu paminėti, jog be palydos atvykę jaunuoliai patiria staigų atotrūkį nuo atramos šaltinių, todėl jiems būdingas pereinamasis laikotarpis ankstyvosios integracijos proceso metu, kai tenka prisitaikyti prie kitokio bendravimo su šeimos nariais būdo: „*Aš turėjau išsiaiškinti, kaip gyventi savarankiškai, ir tai taip pat paveikė mūsų santykius, nes aš galbūt atsiskyriau nuo savo tėvų <...> mūsų ryšio kokybė buvo paveikta*“ (4 interviu). Staigus bendravimo pokyčio poreikis gali būti interpretuojama kaip išorės spaudimas, kurio aplinkybėmis šeimyninių ryšių pobūdis keičiasi adaptacijos periodu. Vėlyvame adaptacijos etape komunikacijos su namiškiais dažnumas sumažėja, tačiau tyrimo dalyviai atskleidžia, jog nerimas dėl artimųjų saugumo reikalauja išskirti laiko kasdieninėje rutinoje siekiant patikrinti situaciją (8, 10, 14 interviu), o tai suponuoja apie išliekanti emocinį prisirišimą motyvuojama priskiriama svarba ryšių su šeima palaikymui. Nors dalyviai taip pat mini, jog gyvenant didelėje fizinėje atskirtyje nuo tėvų praranda artumą (4 interviu). Vėlyvosios akultūracijos Lietuvoje periodu atsiranda įtampos taškų tarp šeimos ir išvykusio jaunimo dėl vertybių kaitos. Tai pasireiškia namiškiams gyvenant senųjų vertybių apsuptyje, kurios jauniems karo migrantams tampa nebesuvokiamos dėl akultūracijos gyvenant svetur: „*Aš manau, kad pradėjau suprasti laisvės vertę, o jie galbūt tiesiog neturėjo galimybių to suvokimo išgyventi. Aš manau, kad priėmiau visus šiuos sprendimus nebevartoti nieko rusiško ir tuo nesidomėti, kai mano tėvai vis dar daro skirtį tarp karą palaikančių rusų ir geros kultūros ar protingų rusų.*“ (4 interviu). Šiuo atžvilgiu vėlyvojoje integracijoje atrandamą vertybių konfliktą galima išskirti kaip veiksnį, kuris neigiamai veikia šeimą, kaip socialinės kontrolės vienetą, tačiau fiksuoja jaunuoliams būdingą vakarietiško įsitikinimų perėmimą. Tuo pačiu, tai galima aiškinti per poreikių patenkinimo tipo neįgyvendinimą, kai namiškiai gyvendami svetur negeba patenkinti vertybinių atžalų lūkesčių, kuris išprovokuoja konfliktą ir galimą atitolimą nuo šio socialinės kontrolės elemento.

Formaliai šeimos, kaip kontrolės mechanizmo, veikimas ankstyvojo atvykimo periode pasireiškia per jaunuoliams įvedamas saugumo taisykles kasdienybėje, kurių laikymąsi prižiūri skambučiais ar žinutėmis: „<...> *vienintelė taisyklė yra ta, kad turiu parašyti mamai, jog grįžau. Kad ji nesijaudintų*“

(7 interviu). Ankstyva šeimos kontrolė jaunuolių gyvenime pasireiškia ir reikalaujant fiziškai jaunuoliui artimų žmonių kontaktų saugumui ar informacijos gaunamos iš atžalos validumui patvirtinti (4 interviu). Tačiau, be šeimos narių atvykusių jaunuolių atžvilgiu, šeimos, kaip socialinės kontrolės mechanizmo, veikimas priklauso nuo tėvams prieinamos informacijos, kurios prieigą reguliuoja pats jaunuolis (t. y. priklauso nuo vidinės jaunuolio kontrolės). Remiantis tyrimų dalyvių patirtimi, nuoširdus laisvalaikio veiklos atskleidimas tėvams nėra kasdienė jaunuolių praktika (9 interviu). Remiantis jaunuolių migrantų patirtimi, subjektyviai suvokiama perdėta invazija į asmeninį migrantų gyvenimą atitinkamai kelia frustraciją dėl šeimos kontrolės ir pačių jaunuolių savarankiškumo šalyje lūkesčių (10 interviu). Toks lūkesčių ir šeimos vaidmens jaunuolių gyvenime konfliktas skatina distancijos atsiradimą šeimyniniuose santykiuose (10 interviu), galimą interpretuoti per alternatyvių poreikių nepatenkinimą skatinantį nesutarimus. Čia atrandami pirmieji šeimos kaip kontrolės mechanizmo silpnėjimo požymiai. Visą tai atitinkamai prisideda prie šeimyninių santykių pokyčio ir šeimos, kaip socialinės kontrolės priemonės, raidos jaunuolio gyvenime. Vėlyvos adaptacijos šalyje periodu tėvų kontrolė išblėsta. Tyrimo dalyviai sieja sumažėjusį kontrolės griežtumą su vyresniu amžiumi (4 interviu) ir finansiniu savarankiškumu (16 interviu), kuris kartu panaikina šeimos kontrolės ir asmeninių lūkesčių konfliktą. Būtent finansinė nepriklausomybė yra išskiriamas momentas, kai tėvai, kaip autoritetą turinti figūra, nebedominuoja jaunuolių pasirinkimų kontroliavime: „<...> po pusės metų aš jau gavau kažkokį dalinį darbą netoliese spaudos turguje. Aš, žinai, dirbau taryboje. Taigi, turiu omeny, nemanau, kad buvo kokių nors taisyklių [iš tėvų], žinai. Kaip, vienintelė taisyklė buvo, žinai, pradėti gyventi savarankiškai“ (16 interviu). Todėl vėlyvasis laikotarpis pasižymi jaunuoliu suvokimu, kad tarpasmeninėje šeimyninėje dinamikoje vyrauja statuso lygybė (10 interviu). Tad atskleidžiamas vėlyvosios integracijos periodo išskirtinumas šeimos, kaip kontrolės priemonės, veiksnio atžvilgiu, kadangi tėvai jaunuolių gyvenimo projekcijoje nebedominuoja.

Vėlyva adaptacija šalyje išsiskiria ankstesniuose skyriuose minėtu tikslų pokyčiu. Kitaip tariant, atsiranda įvairesni įsipareigojimai, kurie atsiranda jaunuoliams įsitvirtinant šalyje, pavyzdžiui, išskiriamas darbas (7 interviu), romantiniai santykiai (1 interviu) ir pan. Šiuo atžvilgiu gyvenimo eigoje fiksuojamas dar vienas lūžio taškas, kurio aplinkybėmis Ukrainos jaunuolių migrantų integracijos procesas kinta. Vėlyvosios integracijos periodu romantiniai santykiai tampa jaunuolių emocine parama (8, 10, 13 interviu) bei pirmasis šaltinis sprendžiant kilusius iššūkius (8, 10 interviu). Remiantis tyrimo rezultatais, įsitraukimas į romantinius santykius siejasi su konformistinio pobūdžio įsipareigojimais visuomenėje, kaip pavyzdžiui ateities šalyje kūrimu kartu (1, 2, 16 interviu). Ši ateities projekcija asocijuojama ir su motyvacija vietinės kalbos lavinimui, kuri aktuali integracijos šalyje realizavimui.

Priešinga situacija būdinga jaunuoliams neturint antrosios pusės ir šeimos šalyje, kas demotyvuoja karo migrantus projektuoti savo ateitį Lietuvoje (7 interviu). Šeimos kaip pagrindinio įsipareigojimo gyvenime išblėsimą atitinkamai patvirtina ir kodų tarpusavio ryšių analizė (2 pav.), kur matoma, kad vėlyvuoju periodu išryškėja draugų ir antrosios pusės subkodų reikšmė, nebūdinga šeimos subkodo atžvilgiu. Todėl visumoje vėlyvoje integracijos fazėje šeima nors ir išlieka svarbiu jaunuolio gyvenimo aspektu, tačiau būtent kitų įsipareigojimų atsiradimas susilpnina šios priemonės raišką jaunuolių gyvenime.

Tad Ukrainos karo pabėgėlių jaunuolių integracijos proceso analizės atžvilgiu šeimos, kaip socialinės kontrolės priemonės, raiška skiriasi ankstyvosios ir vėlyvosios integracijos periodu. Visavertį autoritetinės figūros vaidmenį jaunuolių gyvenime šeima užima ankstyvojo atvykimo į šalį metu, kai jaunuoliai išlaiko stiprų emocinį prisirišimą ir tėvai implementuoja tiesioginės kontrolės išraiškas. O vėlyvosios akultūracijos periodu atsiranda šalutiniai įsipareigojimai lemiantys skiriamo laiko tėvams sumažėjimą, kas leidžia fiksuoti vėlyvosios integracijos periodo metu įvykstančius pokyčius kaip jaunuolių gyvenimui reikšmingą lūžio tašką. Atitinkamai, šeimos kaip tiesioginės kontrolės priemonės veiksnumas jaunuolių, atvykusių ir Lietuvoje gyvenančių be šeimos palydos, atžvilgiu priklauso nuo iš jaunuolių gaunamos informacijos, todėl veiksnio kokybės prasme nukenčia jaunuoliui neatskleidžiant tiesos.

3.6 Religijos ir dvasingumo praktikų patyrimas

Religija turime dalyvavusių Ukrainos jaunuolių yra išskiriama kaip vienas iš aspektų prisidedančių prie integracijos proceso Lietuvoje. Tradicinis religijos suvokimas Ukrainos karo pabėgėlių atžvilgiu plečiasi. Užklausti apie religiją, jaunuoliai veikiau užsimena apie dvasingumą ir atriboja savo tikėjimą nuo Dievo figūros: „*Manau, kad vis dar dvasingumas, galbūt aš mažiau, kaip, galbūt ne taip dažnai medituojau, bet vis tiek tikiu, kad yra aukštesnė jėga <... Aš nelabai tikiu Dievo asmeniu, <...> nes man tai nelabai turi prasmės*“ (10 interviu). Nors tradicinis religijos suvokimas tyrime užfiksuotas (5 interviu), tačiau ir šio atveju nupasakojamas liberalesnis požiūris į įsipareigojimus sietinus su konkrečiu tikėjimu. Pavyzdžiui, nors bažnyčios lankymas sekmadieniais išlieka kaip vienas iš įsipareigojimų, tačiau nebelieka griežtos prievolės vykti į bažnyčią kiekvieną savaitgalį (6 interviu). Aktualu, jog akultūracijos Lietuvoje perspektyvoje prie to prisideda kalbos barjeras, skatinantis atitinkamai adaptuoti savo tikėjimo pobūdį prie turimų resursų: „*<...> iš tikrųjų man buvo labai keista neiti, pavyzdžiui, per Velykas ar per Kalėdas, ar net tiesiog neiti į bažnyčią sekmadienį. Aš negaliu eiti, nes jei eisiu, ten nieko nesuprasiu <...> supratau, kad tai [kalbos supratimas] nėra labai svarbu pačioje bažnyčioje, nes svarbu yra tai, kuo tu tiki*“ (5 interviu). Visumoje karo patirtis tyrimo dalyvių išskiriama kaip lūžio taškas paskatinęs

prarasti pasitikėjimą Dievo figūra grįstu tikėjimu (8 interviu). Todėl šiuo atžvilgiu Lietuva tampa aplinka, kurioje jaunuoliai atranda naują požiūrį į gyvenimą ir jį performuluoja. Tad integracijos kontekste santykis su religija nebūtinai nutrūksta, o priešingai, išsivysto atvykus į Lietuvą (9 interviu). Šis pokytis dalyvių yra siejamas su išgyventomis karo patirtimis, kurių dėka bažnyčia jaunuoliams tampa atramos šaltiniu, suteikiančiu erdvę apmąstymams apie gyvenimą (9 interviu). Tad Lietuvoje yra atitinkamai formuojamas jaunuolių migrantų tikėjimas vertybėmis siejamomis su religinėmis dogmomis ir prosocialiu elgesiu.

Tad, visumoje religija Ukrainos karo pabėgėlių jaunuolių integracijos Lietuvoje atžvilgiu funkcionuoja kaip kontrolės mechanizmas laiko užpildymo atžvilgiu, dorovinių vertybių įsitikinimo palaikymų. Jo poveikis akultūracijos atžvilgiu gali tiek susilpnėti, tiek sustiprėti priklausomai nuo karo patirties suvokimo. Migrantams yra būdingas platus ir liberalaus pobūdžio religinio konstrukto suvokimas.

3.7 Formalių taisyklių Lietuvoje laikymosi patirtys ir jų suvokimas

Nagrinėjant karo migrantų patirtis integracijos proceso atžvilgiu nemažiau svarbu analizuoti įstatymų suvokimo ir laikymosi aspektą. Remiantis interviu medžiaga, Ukrainos migrantai yra linkę vertinti Lietuvą, kaip įstatymiškai griežtą šalį, kurioje yra svarbu laikytis taisyklių. Ukrainos migrantai jaunuoliai prieš atvykdami į Lietuvą išskirtinai nesidomi teisiniais reglamentais ar vietinėmis taisyklėmis. Suvokimą apie šalies įstatyminę bazę formuoja tėvai (12 interviu), trumpa atsitiktinė informacija socialinėse medijose (7, 16 interviu) arba bendros žinios apie ES kontekstą (14 interviu). Bendro pobūdžio įstatymiškai teisingo elgesio konceptą Lietuvoje jaunuoliai konstruoja remiantis ir Ukrainos teisinėmis normomis. Tyrimo rėmuose tai atrandama būtent alkoholio vartojimo amžiaus atžvilgiu, kuris Ukrainoje laikomas nuo 18 metų. Jaunuoliai gyvendami Lietuvoje kvestionuoja įstatymo logiką, dėl ko sumažėja noras jo laikytis: „*Bet kai man suėjo 18, aš galėjau gerti Ukrainoje, todėl buvo šiek tiek disonanso, nes Lietuvoje vis dar negalėjau gerti [alkoholio]*“ (4 interviu). Tad formaliai jaunuoliai supranta, kad tai yra įstatymiškai draudžiama veikla, tačiau savo elgesio neinternalizuoja kaip deviantinio. Tai leidžia teigti išsakytos mintys, apibūdinančios įstatymiškai priešlaikinę alkoholio vartojimo praktiką kaip socialiai priimtina ir kultūriškai įsišaknijusią: „*<...> alkoholio vartojimo kultūra <...> yra bendrai suprantama, kad visi geria net ir jaunesni nei šis amžius, bet vis tiek yra šis apribojimas*“ (8 interviu). Be to, alkoholio vartojimą migrantai jaunuoliai išskiria kaip ankstyvajai adaptacijos fazei svarbią veiklą, padedančią užmegzti socialinius ryšius ir pirmines draugystes, siejamas su pirminių poreikių šalyje patenkinimu (4, 9 interviu). Ne veltui draugų subkodo ir įstatymiškai deviantinio elgesio sąsaja fiksuojama kodų tarpusavio ryšių lentelėje (2 pav.). Vėlesniame laikotarpyje

tokios veiklos nebėra išskiriamos, nes jaunuoliai tampa vyresni, o susiformavus konkrečioms pažintims, prioretizuojami mažesni draugų susibūrimai (4, 8, 12, 15 interviu), atsiranda jaunuoliams svarbesni prioritetai (darbas, antrosios pusės, kiti laisvalaikio įsipareigojimai) (1, 2, 14, 16 interviu). Remiantis gyvenimo eigos teoriją tai galima aiškinti naujos aplinkos sąlygomis, kurios stipresnės ankstyvoje integracijos fazėje, o vėliau prie jų priprantama. Atitinkamai vėlyvosios adaptacijos laikotarpiu atskleidžiamas tyrimo dalyvių įsipareigojimų gausos atsiradimas ir sėslumas, kurio aplinkybėse išblėsta naujos aplinkos sąlygotos praktikos.

Nagrinėjant įstatymų laikymąsi aktualu suprasti jaunuolių puoselėjamą pasitikėjimą vietos teisėsąuga. Visumoje tyrime dalyvavę jaunuoliai išreiškia pasitikėjimą Lietuvos policija. Pasitikėjimas yra siejamas su pozityviai vertinamu šalies saugumo lygiu (8 interviu). Visgi, išskiriama tyčinė siekiamybė vengti sąveikų su teisėsąuga, kurios tapatinamos su galimomis neigiamomis pasekmėmis – deportacija iš šalies (10 interviu). O atsidūrus situacijose, kuriose jaunuoliai sąveikauja su teisėsąugos institucijų atstovais, atrandamas jaunuolių polinkis laikyti save mažiau palankioje pozicijoje: „<...> *net jei aš nieko nepadariau [nusižengiančio taisyklėms], <...> tu jau save laikai, kaip <...> tuo, kuris pažeidė taisykles*“ (15 interviu). Šis nesaugumo jausmas kyla dėl būvimo laikiniais šalies piliečiais, todėl laikinos teisinio gyvenimo statuso aplinkybės kaip išorės spaudimas kelia nepilnavertiškumo jausmą kontaktuojant su teisėsąuga. Tačiau šiuo atžvilgiu teisėsąugos kaip socialinės kontrolės mechanizmo veikla yra sustiprinama dėl teisinio gyvenimo šalyje laikinumo baimės. O jaunuolių policijos vertinimas atitinkamai suponuoja, jog migrantai suvokia teisėsąugą kaip formalų socialinę tvarką palaikantį mechanizmą, kuris yra skatinamas įstatymų pažeidžiančio elgesio pasekmių baime.

Taigi, Ukrainos karo migrantų jaunuolių taisyklių laikymasis šalyje yra pagrįstas ribotų Lietuvos įstatymų žinojimu, remiasi Ukrainos teisiniu reglamentu arba platesniu Europiniu kontekstu. Įstatymų laikymosi atžvilgiu išsiskiria alkoholio vartojimo deviacija, kuri migrantų jaunuolių suvokiama kaip pateisinamas elgesys, remiantis socialinėmis normomis ir gimtosios šalies įstatymais. Kriminologiniu požiūriu deviantinė veikia Ukrainos jaunuolių yra vertinama kaip socialinius ryšius formuojanti ir palaikanti praktika, kuri vėlyvosios adaptacijos fazėje nebefiksuoja. Šalies teisėsąuga socialinės kontrolės atžvilgiu yra vertinama pozityviai, tačiau dėl teisinio gyvenimo pagrindo laikinumo, teisėsąugos institucijų yra vengiama.

3.8 Lietuvių kalbos vartojimo patyrimas

Kalba yra svarbus veiksnys nagrinėjant migrantų integracijos procesą migracijai pasirinktoje šalyje. Lietuvių kalbos nemokėjimas ukrainiečių jaunuolių yra išskiriamas kaip veiksnys keliantis baimę sąveikų su vietiniais žmonėmis metu (5 interviu). Šiuo atžvilgiu kodų tarpusavio ryšių lentelėje (2 pav.)

irgi fiksuojama kalbos aspekto sąsaja su santykių palaikymu vietinių žmonių atžvilgiu. Tai suponuoja, jog kalba kaip priemonė veikia per socialinę sąsają su plačiąją visuomene. Dalyviai mini, jog lingvistinis ribotumas prisideda prie internalizuojamo kultūrinės izoliacijos nuo bendraamžių jausmo: „<...> pagrindinė priežastis, kodėl aš nesupratau, apie ką yra Lietuvos jaunimas, yra būtent kalbos barjeras. Ir jei aš galėčiau eiti į Instagram ir suprasti memus lietuvių kalba, tai jau kažkaip mane priartintų prie jų“ (4 interviu). Dėl ankstyvajame atvykimo į šalį laikotarpyje neužmezgamų santykių su vietiniais bendraamžiais lietuviais, vėlyvame laikotarpyje išskiriamas nevisavertės integracijos jausmas priskiriamas būtent vietos kalbos nemokėjimui: „Aš vis dar čia gyvenu, turbūt, kaip užsienietė. Bet pagrindinis dalykas, sakyčiau, kuris galėtų padėti, yra kalba <...> Tai yra esminis dalykas, kuriuo tu daugiausia bendrauji su kitų šalių žmonėmis“ (6 interviu). Net ilgiau nei pusę metų gyvenant šalyje, migrantams, kurie nori palaikyti ryšius su lietuviška visuomenės dalimi, vietinės kalbos barjeras kelia problemų socialinių sąveikų metu. Todėl minėtas kultūrinio konteksto suvokimo spragos toliau tęsiasi (4, 5 interviu), tačiau siejančių ateitį su Lietuva jaunuolių atžvilgiu atsiranda noras lavinti kalbą (6, 9, 10, 12, 13, 16 interviu). Tad vėlyvame integracijos laikotarpyje atsiranda atotrūkis tarp noro ir galimybių komunikuoti vietine kalba ir domėtis kultūra, kas papildomai prisideda prie jaučiamos socialinės izoliacijos ar emocinio atstumo tarp karo migrantų ir vietinių žmonių. Tad kalbos nemokėjimas veikia kaip išorės spaudimas, kuris sąlygoja minėtus integracijos proceso sunkumus, kaip jaučiamą socialinę izoliaciją, atsiribojimą ir pan. Tokia karo migrantų padėtis suponuoja dalinį atsiribojimą nuo Lietuvos visuomenės konstruojamą vietinės kalbos nemokėjimo.

Vėlyvojo integracijos proceso stadija išsiskiria tuo, kad lietuvių kalbos nemokantys Ukrainos karo pabėgėliai dėl to jaučia gėdą. Šis jausmas yra asocijuojamas su internalizuojamais visuomenės lūkesčiais (išorės spaudimu), kurie diktuoja reikmę gyvenant šalyje mokėti vietinę kalbą: „O aš jaučiausi kalta, kad negalėjau ja kalbėti“ (4 interviu). Nors dėl vietinės kalbos nemokėjimo neišreiškia patiriantys kitų sunkumų, tačiau gyvendami šalyje priklausomai nuo vartojamos kalbos jaučiasi vertinami skirtingai. Pavyzdžiui, kalbėdami rusų kalba jaučiasi tapatinami su šios tautybės asmenimis (10 interviu), tačiau paradoksaliai nemokant vietinės kalbos yra priversti ją vartoti: „<...> Aš atsisakau kalbėti rusiškai, todėl sunkiau mane identifikuoti kaip ukrainietę. Taigi parduotuvėse aš kalbėdavau tik angliškai <...> Taigi ne tiek daug žmonių net atpažįsta mane kaip ukrainietę“ (8 interviu). Tai suponuoja, kad integracijos šalyje metu siekdami komunikuoti jaunuoliai nemokėdami vietinės kalbos prisitaiko derindami vietinės visuomenės lūkesčius ir asmenines galimybes sukeldami internalizuojamą konfliktą tarp asmeninių vertybių ir kalbinių galimybių. Papildomai jaučiamas gėdos jausmas ir suvokiamas šalies gyventojų

lūkesčių neatitikimas (išorės spaudimai) suponuoja apie integracijos metu jaučiamą įtampą (vidinis spaudimas), kuri sustiprina minėto konflikto raišką gyvenimo šalyje metu.

Svarbu atkreipti dėmesį, kad kalba socialinės kontrolės mechanizmo perspektyvoje gali būti aktuali per dalyvavimą konvencinėse veiklose. Remiantis tyrimo dalyvių patirtimis, indelis į kalbą atlieka laiko sąnaudų užpildymo funkciją per įtraukimą į kalbinius kursus (6 interviu). Tuo pačiu šios prosocialios veiklos suburia panašias aplinkybes išgyvenančius migrantus į aplinką, kurioje yra skatinamos socialinės sąveikos (13 interviu). Šiuo atžvilgiu kalba tampa ir socialinius ryšius skatinanti priemone. Visgi svarbu, jog šiose veiklose daugiau suburiama Ukrainos karo pabėgėlių bendruomenę, todėl užmezgami ryšiai su migrantų, o ne vietinė bendruomene. Tačiau socialinės kontrolės atžvilgiu užpildo laisvą laiką ir padeda palaikyti socialines sąveikas su motyvuotais migrantais.

Tad vietinės kalbos nemokėjimas atitinkamai formuoja jaunuolių patirtis Lietuvoje. Nors atskirai neišskiriamas kasdieninis kalbos nemokėjimo probleminis veiksnys, tačiau vėlyvosios integracijos stadijoje išreiškiami išorės spaudimai, kaip internalizuotas gėdos jausmas, visuomenės lūkesčių spaudimas dėl vietinės kalbos nemokėjimo tęstinai gyvenant šalyje. Esamos lingvistinės galimybės prisideda prie kitų socialinių kontrolės mechanizmų vertinimo. Todėl tai prisideda prie jaunuolių integracijos šalyje proceso kokybės.

4. Diskusija

Atliktas tyrimas nagrinėjantis Ukrainos karo pabėgėlių jaunuolių socialinės kontrolės veiksnius integracijos proceso metu parodė, kad Lietuvoje gyvenantys jauni Ukrainos karo migrantai ankstyvosios ir vėlyvosios integracijos laikotarpiais yra veikiami skirtingų socialinės kontrolės priemonių. Atrasta, jog, remiantis Laub ir Sampson teorinėmis idėjomis, atvykimo į šalį etapas jaunuolių yra įvardijamas kaip gyvenimo eigos lūžio taškas. Tai reiškia, jog į šalį atvykusiam jaunimui ankstyvoji relokacija, remiantis Reckless teorija, pasižymi išorės spaudimais, tokiais kaip visuomenės lūkesčiai ir gėdos jausmas dėl vietinės kalbos nemokėjimo, kurie kelia vidinį spaudimą atitinkamai formuojant integracijos procesą. Tuo remiantis, ankstyvajai integracijai Lietuvoje aktualūs pirminiai paramos šaltiniai – šeima. Šiuo laikotarpiu **šeima** yra autoritetinė figūra prisidedanti prie jaunuolių rutinos projektavimo šalyje. Tačiau šios kontrolės mechanizmo, kuris Nye teorijos rėmuose įvardijamas tiesiogine kontrole, veikimas priklauso nuo namiškiams prieinamos informacijos lygio, kontroliuojamo pačio jaunuolio noro jį atskleisti (t. y. internalizuotos kontrolės). Mokslinėje literatūroje pastebėtina, jog selektyvus informacijos atskleidimas sąlygoja ryšių palaikymo kokybę su namiškiais (Baldassar 2007, p. 401–403) ir adaptacijos analizės atžvilgiu būtent šeimyninis atvirumas yra išskiriamas kaip didesnę integracijos procesui naudą teikiantis aspektas (Turjanmaa, Jasinskaja-Lahti 2020). Tai yra aktualu, kadangi su ukrainiečiais migrantais atliktame tyrime atrastas jaunuoliams būdingas informacijos nuslėpimas nuo tėvų, sąlygojantis galimos kontrolės įgyvendinimą. Tuo pačiu, tyrime pastebėta, jog vėlyvojoje integracijoje šeima išlieka svarbi emocinės atramos figūra, tačiau šiame integracijos laikotarpyje jaunuoliais didesnę dėmesį išskiria **antrosiems pusėms**. Jos tampa ateities planų projekcijos šaltiniu. Priklausomai nuo to, romantiniai santykiai papildomai motyvuoja siekti įsitvirtinimo šalyje mokinantis kalbą, įsipareigojant į ilgalaikio gyvenimo planą. Pagal Hirschi teoriją tai papildomai susaisto jaunuolius stipresniais ryšiais su vietine visuomene. Pavyzdžiui, Luke tyrimas nagrinėjantis migrantų jaunuolių santykių palaikymą adaptacijos naujoje aplinkoje atžvilgiu taip pat atrado silpnėjančių ryšių su šeima ir stiprėjančių ryšių su romantiniais partneriais fenomeną (2010, p. 1450). Socialinės kontrolės rėmuose tai galima aiškinti remiantis Laub ir Sampson teoriniu aiškinimu, išskiriančiu jog gyvenimo eigoje nauja aplinka sąlygoja prioritetų kaitą. Čia aktualu, jog atliktame tyrime su ukrainiečiais jaunuoliai atrasta, jog šeimos kaip kontrolės vieneto decentralizavimas jaunuolių gyvenime asocijuojamas su pinigine nepriklausomybe vėlyvosios integracijos laikotarpiu, kuris taip pat identifikuojamas kaip viena iš naują aplinką sąlygojančių aplinkybių.

Panaši prioritetų kaita gyvenimo eigos Lietuvoje laikotarpiu pastebėta ir švietimo bei darbo atžvilgiu. Ankstyvosios integracijos laikotarpyje **akademiniai siekiai** jaunuolių yra laikomi

prioritetiniais ir yra išskiriami kaip atvykimo į šalį tikslas, kas remiantis Hirschi idėjomis, suponuoja apie konvencinių vertybių puoselėjimo svarbą realizuojama per įsipareigojimus ir dalyvavimą švietime. Tad švietimas kaip kontrolės mechanizmas ankstyvosios integracijos periodu šalyje formuoja vertybes palaikančios rutinos kasdienybę. Tuo pačiu generuoja socialines sąveikas ir laisvalaikio užpildymo veiklas. Aktualu, jog akademinė apgyvendinimo infrastruktūra prisideda prie kultūriškai monotoniškų draugų grupių formavimosi, kas integracijos analizės atžvilgiu vertintina neigiamai dėl segregacinių praktikų. Remiantis Reckless teorija, tai gali būti interpretuojama kaip išorinis spaudimas, kuris per infrastruktūrinę atskirtį papildomai skatina ukrainiečius gyventi kultūriškai monotoniškoje terpėje. Tačiau vėlyvoje integracijos fazėje įvyksta prioritetų pokytis – kritinis lūžis, kai akademinis interesas yra pakeičiamas darbo siekiu. Šiuo atžvilgiu mokslinėje literatūroje atkreipiamas dėmesys, kad besikeičiančios socioekonominės aplinkybės lemia besikeičiantį poreikių ratą (Ayika et al. 2018). Būtent **darbas** vėlyvos integracijos laikotarpiu prisideda prie laisvo laiko užpildymo, socialinių sąveikų su vietiniais žmonėmis skatinimo, lietuvių kalbos lavinimo, laisvalaikio formavimo ir bendro prosocialių vertybių palaikymo. Šiuo atžvilgiu Kearns, Whitley Jungtinėje Karalystėje atliktas tyrimas atskleidė, jog darbą turintys migrantai jaučiasi labiau socialiai įtraukti visuomenės nariai, kadangi darbinė aplinka formaliai sukuria kasdienę rutiną, o informaliu atžvilgiu apsupa migrantus socialinėmis pažintimis, vietine kultūra ar normomis, kurios padeda įsitvirtinti šalyje (2015, p. 2117–2118). Visgi, su ukrainiečiais jaunuoliais atliktas tyrimas pozityvų darbo kaip kontrolės mechanizmo indelį integracijos procesui atranda tik dirbant Lietuvos įmonėse. Be to, socialinės kontrolės atžvilgiu darbas tampa aktualus siekiant palaikyti galimybę likti šalyje, o remiantis Reckless teorine logika, darbo turėjimas sąsajoje su teisiniu gyvenimo šalyje pagrindu, sumažina išorės spaudimus – gyvenimo aplinkybių nepastovumą bei vėlyvojoje integracijos stadijoje užtikrina finansinę laisvę, kuri ankstyvosios integracijos periodu patenkinama **socialinės paramos sistema**.

Atliktame tyrime **religija** jaunuolių išskirta kaip integracijos procesą šalyje formuojantis aspektas. Jaunuoliams migrantams atvykus į šalį dėl kalbinių ar kontekstualių aplinkybių yra būdingas liberalesnio pobūdžio prisitaikymas prie su religija siejamų įsipareigojimų ir taisyklių. Įžvelgiamas ir platesnio pobūdžio religijos suvokimas netapatinamas su konkrečia Dievo figūra. Remiantis Hirschi teorija, kai asmenys tiki konvencinėmis vertybėmis, tuomet yra labiau linkę į konvencinį elgesį. Pavyzdžiui, 2020 m. Cardeli et al. darbe apie Somalio pabėgėlius atrasta, kad religinės bendruomenės palaiko moralines vertybes, veikia kaip socializacijos erdvės į šalį atvykusiems migrantams bei tikėjimo formatu veikia kaip interanliziuota kontrolė (p. 5–22).

Tyrime pastebėta, jog gyvenant Lietuvoje Ukrainos karo pabėgėliai jaunuoliai yra linkę remtis Ukrainai būdinga socialinių ar **įstatyminių normų** koncepcija. To pasekoje vyrauja internalizuotas konfliktas tarp Lietuvai būdingų normų palaikymo, lemiančio įstatymiškai deviantinio elgesio apraiškas ankstyvoje integracijos fazėje. Remiantis Hirschi idėjomis, tai susiję su puoselėjamu įsitikinimu, jog atitinkami taisyklių pažeidimai nėra rimtos deviacijos, o socialiai pateisinamas elgesys. Šiuo atžvilgiu **draugai** ankstyvu atvykimo į šalį periodų yra jaunuoliams aktuali prioritetų sritis, todėl siekis suformuoti socialinių pažinčių ratą motyvuoja įsitraukti į veiklas neretai susijusias su **įstatymo prasme deviantiškai vertinamu elgesiu**. Kartu, tai yra susiję su Nye mintimi apie lūkesčių nepatenkinimą, kurio pagrindu deviantinis elgesys praktikuojamas dėl socialinio pripažinimo. Pavyzdžiui Hertner et al. migrantų polinkį į psichoaktyvių medžiagų vartojimą nagrinėjantis tyrimas parodė, kad socialinės aplinkybės, tokios kaip pripažinimo, įtraukimo į bendruomenę noras bei pirminės draugystės užmegztos atvykimo į šalį pradžioje, yra veiksniai, kurie prisideda formuojant polinkį į deviacines praktikas (2023, p. 9). Tuo remiantis galima aiškinti ir ukrainiečiams migrantams ankstyvo atvykimo į šalį laikotarpyje būdingas elgesio apraiškas.

Tyrime atrasta, jog kalbos vartojimas formuoja Ukrainos karo pabėgėlių jaunuolių socialinių sąveikų su vietiniais žmonėmis galimybes, prisideda prie socialinės izoliacijos jų atžvilgių kūrimo, vietinio konteksto prieinamumo. Mokslinėje literatūroje taip pat pastebimas šis tyrime atrastas kalbos vartojimo veiksnių faktorius, kai kalba apriboja socializacijos galimybes lemdama segregacinio pobūdžio praktikas adaptacijos šalyje metu (Berry 1992, p. 73–74). Atitinkamai riboti kalbiniai įgūdžiai konfliktuoja su internalizuojamais vietinių gyventojų lūkesčiais papildomai prisidedant prie jaučiamo socialinės izoliacijos sustiprinimo, nepilnavertiškumo jausmo sąveikose su teisėsaugos institucijomis. Žvelgiant į tai iš socialinės kontrolės teorijų perspektyvos, remiantis Reckless teorija, kalbinių įgūdžių trūkumas gali būti interpretuojamas kaip išorės spaudimas, kurio aplinkybėmis integracijos procesas yra patiriamas. Tuo pačiu, atitinkamą adaptacijos proceso vystymąsi formuoja ir ankstyvo atvykimo aplinkybės, su kuriomis yra susijęs pirminis atvirumas naujų ryšių su vietiniais žmonėmis užmezgimui ir palaikymui, motyvacija įsitraukti į veiklas bei pirminis noras mokintis kalbos. Tai prisideda prie pirminėje adaptacijos šalyje fazėje pasiekiamų išteklių, kurie ir vėlesniame integracijos laikotarpyje veikia formuojant anksčiau aptartas jaunuolių adaptacines patirtis. Kitaip tariant, mokslinėje literatūroje išskiriamas ankstyvajam atvykimui būdingas situacinis neužtikrintumas, kuris siejasi su minėtais motyvacijos ir įsitraukimo į veiklas aspektais lemia integracijos prie dominuojančios visuomenės dalies galimybes (Schiltz et al. 2019, p. 3). Atitinkamai todėl nukenčia Hirschi teorijoje minimi socialiniai saistai su visuomene, kaip prisirišimas bei įsitraukimas, todėl integracijos procesas yra to sąlygotas.

Galiausiai, verta pabrėžti, jog šiame darbe atliktas empirinis tyrimas yra ribotos imties. Tyrime dalyvavo 16 asmenų, kurių patirtis nebūtinai visapusiškai reprezentuoja visų Ukrainos karo pabėgėlių jaunuolių adaptacijos šalyje išgyvenimus susijusius su socialinės kontrolės vienetais. Taip pat, dėl sniego gniūžtės atrankos specifikos visi į tyrimą įtraukti jaunuoliai siekė universitetinio išsilavinimo, todėl šiuo siekiant visapusiškumo būtų verta į tyrimo imtį įtraukti kitokio pobūdžio veikla užsiimančius jaunuolius. Atitinkamai, siekiant plėsti tyrimo imties variaciją verta plėsti vyriškos dalies dalyvių imtį, kadangi šiuo atžvilgiu tyrime lytis nebuvo tolygiai reprezentuotos dėl ribotų išteklių. Atsižvelgiant į šiuos ribotumus galima orientuotis vykdant ateities tyrimus.

Išvados

Igyvendinant darbo tikslą gautos išvados:

1. Remiantis socialinės kontrolės teorijų idėjomis teigiama, kad nukrypstantis nuo visuomenėje priimtų normų elgesys priklauso nuo prisirišimo, tikėjimo, dalyvavimo bei įsipareigojimo prosocialiems ryšiams visuomenei. Teoriniu atžvilgiu pabrėžiama ne tik formalių socialinės kontrolės vienetų, tokių kaip teisėsauga, darbas, švietimo įstaigos, socialinės paramos sistema, ar neformalių kontrolės vienetų, kaip šeima, draugai, laisvalaikio praleidimo būdai, kaimynystė, religija, tiesioginės ar netiesioginės kontrolės svarba, bet ir savikontrolė. Mokslinėje literatūroje atrandama, jog priverstinės migracijos atveju sutrinka socialinės kontrolės priemonių veikimas, todėl integracijos procesas migracijai pasirinktoje šalyje yra to formuojamas. Teoriniu lygmeniu išskiriami žmogaus elgesio polinkį ir integracijos proceso patirtis sąlygojantys socialiniai susivaldymo ir spaudimo aspektai, kurie migrantų tyrimų kontekste yra identifikuojami kaip visuomenės stigma, socialinis neužtikrintumas, trauminė patirtis, kalbos barjeras, karo pabėgėlio etiketė, patiriama atskirtis nuo turėtų socialinių ryšių.
2. Lietuvoje nuo 2022 m. karo pradžios Ukrainos karo migrantams taikyta valstybės organizuota humanitarinė parama, prie kurios realizavimo jungėsi NVO inicijuojant ir integracinio pobūdžio veiklas skirtas Ukrainos karo pabėgėliams. Pagalbos realizavimas savanoriškai vykdytas ir bendruomeniniu lygmeniu, tačiau valstybinės teikiamos socialinės paramos prieinamumas Ukrainos karo migrantams priklausomai nuo teisinio gyvenimo šalyje pagrindo gyvenimo Lietuvoje laikotarpiu skyrėsi.
3. Empirinio tyrimo rezultatai parodė, jog Lietuvoje gyvenantys Ukrainos karo pabėgėliai jaunuoliai dėl prioritetų kaitos ankstyvosios ir vėlyvosios integracijos laikotarpiais prioretizuoja skirtingus socialinės kontrolės mechanizmus. Atvykimo laikotarpiu karo pabėgėliai susiduria su staigiu gyvenimo pokyčiu pasižyminčiu nežinomybės baime ir kaltės jausmu dėl išvykimo. Todėl tuo metu migrantams būdingas įsitraukimas į kultūriškai tapačias draugų grupes ir veiklas, prisidedančias prie segregacinio pobūdžio praktikų. Ankstyvame integracijos laikotarpyje akademine aplinka migrantų jaunuolių yra suvokiama kaip pagrindinis kasdienybę formuojantis veiksnys, skatinantis socialinių ryšių formavimą, dalyvavimą ir palaikantis tikėjimą konvencinėmis vertybėmis, kurį vėliau keičia darbas, performuluojantis jaunuolių įsipareigojimų hierarchiją. Nors ankstyvame laikotarpyje jaunuoliai su šeima išlaiko stiprų emocinį prisirišimą, tačiau vėliau svarbesnė reikšmė teikiama romantiniams santykiams, su kuriais siejama ateities projekcija. Religija ankstyvojo atvykimo laikotarpiu yra atstumiamą arba naujai atrandama ir išlieka aktuali vėlyvame laikotarpyje formuojant integracijos patirtis. Be to, atskleista, jog ukrainiečių jaunuolių taisyklių laikymasis šalyje remiasi

Ukrainos teisinio reglamento arba platesniu Europinio konteksto suvokimu. Įstatymų laikymosi atžvilgiu išsiskiria priešįstatyminis alkoholio vartojimas, kuris migrantų jaunuolių išskiriamas kaip socialinius palaikanti su vietiniais ryšius praktika. Be to, nors šalies teisėsauga socialinės kontrolės atžvilgiu yra vertinama pozityviai, bet dėl teisinio gyvenimo pagrindo laikinumo migrantai jaunuoliai yra linkę jos vengti nepriklausomai nuo integracinio periodo.

Taigi, išsikelta tyrimo tezė pasitvirtina, kadangi socialinės paramos sistema, šeima, švietimo įstaigos kaip socialinės kontrolės veiksniai jaunuoliams aktualesni ankstyvosios adaptacijos šalyje periodu, kai romantiniai santykiai bei darbas vėlyvosios integracijos laikotarpiu Ukrainos karo migrantų jaunuolių yra išreiškiami kaip veiksniai papildantys ar pakeičiantys minėtuosius mechanizmus. O tezė papildoma tyrime atskleistas aspektas, jog religija, draugai bei su jais susiję laisvalaikio praleidimo būdai jaunuolių gyvenime išlieka aktualūs tęstinai, tačiau pastariesiems dvejims veiksniams jaunuolių priskiriama reikšmė ankstyvos ir vėlyvos adaptacijos laikotarpiais skiriasi. Minėti kontrolės mechanizmai jaunuolių gyvenime pasireiškia tiek formaliais (formuojant kasdienę rutiną, palaikant ar diegiant prosocialias vertybes, įsipareigojimus, įtraukiant į konvencinę veiklą) tiek neformaliais (skatinant socialines sąveikas bei formuojant socialius ryšius, įtraukiant į konvencinio pobūdžio laisvalaikio veiklas, palaikant prosocialius įsitikinimus ir įsipareigojimus) aspektais, atitinkamai sąlygojant išorės (staigiu sociokultūrinių aplinkybių pokyčiu, visuomenės lūkesčiams asocijuojamiems su karo pabėgėlio etikete, infrastruktūriniu atskyrimu) ir vidaus (psichologiniams sunkumams, gėdai, įtampai) spaudimams.

Ateities tyrimų atžvilgiu, atlikto tyrimo rezultatai suponuoja, kad būtų naudinga orientuotis į longitudinalinio arba tęstinio formato tyrimo metodologiją. Tokio pobūdžio darbai suteiktų galimybę gauti autentiškus integracijos procesą fiksuojančių patirčių duomenis bei teiktų galimybę tolygiai sekti socialinės kontrolės veiksmų pokyčius adaptacijos metu, įgalinant visapusiškesnę mechanizmų analizę integracijos proceso atžvilgiu. Atitinkamai, fokusuojantis į ateities tyrimų perspektyvą, remiantis Amerikos kriminologų migrantų studijų pasiekimais, Lietuvos atžvilgiu būtų įdomu tęsti tyrimus Ukrainos migrantų kartų atžvilgiu. Kitaip tariant, išnaudoti turimą terpę stebint priverstinių migrantų socialinės kontrolės veiksmų pokytį. Tokios tyrimų įžvalgos leistų formuoti integracijos gaires, tobulinti adaptacijos sąlygas atsižvelgiant į kriminologinį socialinės adaptacijos aspektą.

Bibliografija

- Ayika, D., Dune, T., Firdaus, R., Mapedzahama, V. 2018. A Qualitative Exploration of Post-Migration Family Dynamics and Intergenerational Relationships. *Sage Open*, 8(4).
- Akmenės rajono savivaldybė. 2025. *Naujienos - Surengta vasaros stovykla „Mes kartu“* [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.akmene.lt/naujienos/surengta-vasaros-stovykla-mes-kartu/5976> [žiūrėta 2026 m. vasario 14 d.].
- Akmenės rajono savivaldybė. 2025. *Skelbimai – kviečia dailės terapija* [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.akmene.lt/skelbimai/kviecia-dailes-terapija/8191> [žiūrėta 2026 m. vasario 14 d.].
- Ataç, I., Rosenberger, S. 2019. Social policies as a tool of migration control. *Journal of Immigrant & Refugee Studies*, 17(1), 1–10.
- Auer, D., Slotwinski, M., Ahrens et al. 2024. *Social Assistance and Refugee Crime* (No. 11051). CESifo Working Paper.
- Baldassar, L. 2007. Transnational families and the provision of moral and emotional support: The relationship between truth and distance. *Identities: global studies in culture and power*, 14(4), 385–409.
- Blažytė, G., Bielevičiūtė, I., Stoma, S. 2022. *Savivaldybių atsakas į pabėgėlių iš Ukrainos priėmimą: patirtys, iššūkiai ir gerosios praktikos*. 1–50.
- Braun, V., Clarke, V. 2006. Using thematic analysis in psychology. *Qualitative research in psychology*, 3(2), 77–101.
- Bui, H. N. 2009. Parent—Child Conflicts, School Troubles, and Differences in Delinquency Across Immigration Generations. *Crime & Delinquency*, 55(3), 412–441.
- Bui, H. N., Thongniramol, O. 2005. Immigration and self-reported delinquency: The interplay of immigration generations, gender, race, and ethnicity. *Journal of Crime and Justice*, 28(2), 71–99.
- Cardeli, E., Sideridis, G., Lincoln et al. 2020. Social bonds in the diaspora: The application of social control theory to somali refugee young adults in resettlement. *Psychology of Violence*, 10(1), 18–29.
- Chen, X., Zhong, H. 2013. Delinquency and crime among immigrant youth—An integrative review of theoretical explanations. *Laws*, 2(3), 210–232.
- Crea, T. M. 2016. Refugee higher education: Contextual challenges and implications for program design, delivery, and accompaniment. *International Journal of Educational Development*, 46, 12–22.

Derluyn, I., Broekaert, E. 2007. Different perspectives on emotional and behavioural problems in unaccompanied refugee children and adolescents. *Ethnicity & health*, 12(2), 141–162.

European Commission 2025. *EU integration policy* [inetarktyvus]. Prieiga per internetą: https://home-affairs.ec.europa.eu/policies/migration-and-asylum/migrant-integration/eu-integration-policy_en [žiūrėta 2026 m. balandžio 19 d.].

Europos Komisija. 2025. *Nuo karo Ukrainoje bėgantys asmenys. Jūsų teisės ES* [interaktyvus]. Prieiga per internetą: https://commission.europa.eu/topics/eu-solidarity-ukraine/eu-assistance-ukraine/information-people-fleeing-war-ukraine/fleeing-ukraine-your-rights-eu_lt [žiūrėta 2026 m. kovo 29 d.].

Europos Sąjungos Taryba 2024. *Pabėgėliai iš Ukrainos: Taryba pratęsė laikinosios apsaugos taikymą iki 2026 m. kovo mėn.* [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.consilium.europa.eu/lt/press/press-releases/2024/06/25/ukrainian-refugees-council-extends-temporary-protection-until-march-2026/> [žiūrėta 2025 m. balandžio 24 d.].

Gibbons, D., 1979. *Major sociological theoretical approaches in criminology. Contemporary criminological theory: Crime and criminal behaviour*. Sage Publications, 145–178.

Gottfredson, M., Hirschi, T. 2019. *Crime, Immigration, and Public Policy: A Study in Micro and Macro Criminology, Modern Control Theory and the Limits of Criminal Justice*. New York: Oxford Academic.

Greenberg, D. F. 1999. The Weak Strength of Social Control Theory. *Crime & Delinquency*, 45(1), 66–81.

Griffiths, M. B. E. 2014. Out of time: The temporal uncertainties of refused asylum seekers and immigration detainees. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 40(12), 1991–2009.

Guerra, C., Jessica M. C. 2023 Bridging immigrant crime, acculturation, and the life course: a broader perspective, *Journal of Ethnicity in Criminal Justice*, 21(4), 340–361.

Hayo, B., Roth, D. H. 2024. The perceived impact of immigration on native workers' labour market outcomes. *European Journal of Political Economy*, 85, 102610.

Hammoud, M. 2024. Pathways to Integration and Language Acquisition: A Comparative Analysis of Refugee Children's Social Integration and Foreign Language Difficulty in Lebanon and Australia. *Journal of International Migration and Integration*, 1–21.

- Hawthorne, D. 2019. *Refugee Stereotyping Among Law Enforcement Officers in the States of Michigan and Texas and its Potential Effects on Refugee Policy*. Walden University.
- Hertner, L., Stylianopoulos, P., Heinz, A. et al. 2023. Substance (mis) use among refugees as a matter of social ecology: insights into a multi-site rapid assessment in Germany. *Conflict and health*, 17(1), 1–17.
- Hilbig, I. 2022. Lietuvos gyventojų svetimųjų kalbų mokėjimas. In *Sociolingvistinė Lietuvos panorama: gyventojų kalbinės nuostatos ir kalbinis elgesys/mokslinė redaktorė Meilutė Ramonienė*. Vilniaus universiteto leidykla.
- Hirschi, T. 1969. Key idea: Hirschi's social bond/social control theory. *Key ideas in criminology and criminal justice*, 1969, 55–69.
- Hopkins B. R. 2020. *Contemporary Criminological Theory: Crime and Criminal Behaviour in the Age of Moral Uncertainty*. 1st ed. Routledge.
- Jiang, X., Peguero, A. A. 2016. Immigration, extracurricular activity, and the role of family. *Education and Urban Society*, 1(27), 1–27.
- Kearns, A., Whitley, E. 2015. Getting There? The Effects of Functional Factors, Time and Place on the Social Integration of Migrants. *Journal of ethnic and migration studies*, 41(13), 2105–2129.
- Khoury-Kassabri, M., Blit-Cohen, E., Ajzenstadt, M. et al. 2023. Arab Youth Involvement in Delinquent Behaviors: Exploring Hirschi's Social Bond Theory from a Qualitative Perspective. *Societies*, 13(5), 128–141.
- Klaipėdos rajono savivaldybė 2023. *Ukrainiečiams – daugiau integracijos galimybių* [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://klaipedos-r.lt/ukrainieciams-daugiau-integracijos-galimybiu/> [žiūrėta 2025 m. birželio 6 d.].
- Knappert, L., van Dijk, H., Ross, V. (2020). Refugees' inclusion at work: a qualitative cross-level analysis. *Career Development International*, 25(1), 32–48.
- Kudžmienė, Rakauskienė, Kontautė et al. 2023. *Išankstinio tyrimo ataskaita: Pagalba pabėgėliams, jų socialinė integracija*. Valstybės kontrolė: Vilnius.
- Kuschel, A., Hansen, N., Heyse, L. et al. 2023. Combining Language Training and Work Experience for Refugees with Low-Literacy Levels: a Mixed-Methods Case Study. *Journal of international migration and integration*, 1–27.

Laub, J. H., Rowan, Z. R., Sampson, R. J. 2018. 'The Age-Graded Theory of Informal Social Control', in David P. Farrington, Lila Kazemian, and Alex R. Piquero (eds), *The Oxford Handbook of Developmental and Life-Course Criminology*, Oxford Handbooks, Oxford Academic.

LR Socialinės apsaugos ir darbo ministerija. 2026. *Socialinė parama ukrainiečiams* [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://socmin.lrv.lt/lt/veiklos-sritys/socialine-integracija/lietuva-ukrainai/socialine-parama-ukrainieciams/> [žiūrėta 2026 m. vasario 14 d.].

LRT. 2022. *Savaitgalį Molėtuose – paramos Ukrainai akcija: receptais dalysis ukrainietės, vyks aukcionas* [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.lrt.lt/naujienos/laisvalaikis/13/1667460/savaitgali-moletuose-paramos-ukrainai-akcija-receptais-dalysis-ukrainietes-vyks-aukcionas> [žiūrėta 2026 m. vasario 17 d.].

LSMC Sociologijos institutas (Etninių tyrimų skyrius). 2023. *Visuomenės nuostatos etninių, religinių, migrantų ir kitų socialinių grupių atžvilgiu Lietuvoje: 2023 m.* [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://ets.lstc.lt/> [žiūrėta 2025 m. balandžio 30 d.].

Luke N. 2010. Migrants' competing commitments: sexual partners in urban Africa and remittances to the rural origin. *AJS; American journal of sociology*, 115(5), 1435–1479.

Lundborg, P. 2013. Refugees' Employment Integration in Sweden: Cultural Distance and Labor Market Performance. *Review of International Economics*, 21(2), 219–232.

Miller, A., Hess, J. M., Bybee, D. et al. 2018. Understanding the mental health consequences of family separation for refugees: Implications for policy and practice. *The American journal of orthopsychiatry*, 88(1), 26–37.

Miller, H., Gibson, C. L. 2011. Neighborhoods, acculturation, crime, and victimization among Hispanics: The cross-fertilization of the sociologies of immigration and crime. *Journal of Contemporary Criminal Justice*, 27(1), 4–17.

Murray, J., Batalova, J., Fix, M. 2006. The impact of immigration on native workers: a fresh look at the evidence. *Washington, DC: Migration Policy Institute*, 18, 1–16.

Nader, E. S., Robinson, D. A. 2023. Reconceptualizing social bonds for emerging adults. *Criminal Justice and Behavior*, 50(5), 708–728.

- Payne, A. A. 2008. A Multilevel Analysis of the Relationships among Communal School Organization, Student Bonding, and Delinquency. *Journal of Research in Crime and Delinquency*, 45(4), 429–455.
- Prieglobsčio, migracijos ir integracijos fondas. 2024. *Pabėgėlių iš Ukrainos priėmimas ir ankstyva integracija* [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://pmif.lt/wp-content/uploads/2024/12/Stebesenos-komite-pristatyti-pranesimai.pdf> [žiūrėta 2026 m. vasario 14 d.].
- Reiss, A. J. 1951. Delinquency as the Failure of Personal and Social Controls. *American Sociological Review*, 16(2), 196–207.
- Robert, A. 1999. “A General Strain Theory of Community Differences in Crime Rates.” *Journal of Research in Crime and Delinquency*, 36, 123–55.
- Rumbaut, R. 2015. “Children of Immigrants and Their Achievement: The Roles of Family, Acculturation, Social Class, Ethnicity, and School Contexts.” In *Addressing the Achievement Gap: Theory Informing Practice*. Edited by Ronald D. Taylor. Greenwich: Information Age.
- Sampson, R. J., Laub, J. H., 1993. Turning points in the life course: Why change matters to the study of crime. *Criminology*, 31(3), 301–325.
- Schick, M., Zumwald, A., Knöpfli, B. et al. 2016. Challenging future, challenging past: the relationship of social integration and psychological impairment in traumatized refugees. *European Journal of Psychotraumatology*, 7(1), 1–9.
- Turjanmaa, E., Jasinskaja-Lahti, I. 2020. A comparative study of parental knowledge and adaptation of immigrant youth. *Comparative Migration Studies*, 8(1), 1–20.
- Zhou, M., & Bankston, C. L. 1994. Social Capital and the Adaptation of the Second Generation: The Case of Vietnamese Youth in New Orleans¹. *International Migration Review*, 28(4), 821–845.
- 15min. 2022. *Didmiesčiuose pradedama rinkti parama daiktais nuo karo nukentėjusiems ukrainiečiams* [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.15min.lt/naujiena/aktualu/lietuva/didmiesciuose-pradedama-rinkti-parama-daiktais-nuo-karo-nukentejusiems-ukrainieciams-56-1647336> [žiūrėta 2026 m. vasario 14 d.].

Priedai

1 priedas. Informacinė lentelė

Interviu Nr.	Interviu atlikimo pobūdis	Interviu data	Interviu trukmė (val:min:s)	Tyrimo dalyvio lytis; amžius*; gyvenimo Lietuvoje trukmė*
1.	Nuotoliu	2025-11-12	01:31:20	Moteris; 21; 3,5 m.
2.	Gyvai	2025-11-19	01:35:55	Moteris; 22; 4 m.
3.	Nuotoliu	2025-12-01	02:17:03	Moteris; 19; 3,5 m.
4.	Gyvai	2025-12-02	00:39:24 [aplinkos trikdžiai, todėl vykdyta pauzė] 01:23:58 Bendra trukmė: 02:03:22	Moteris; 20; 3,5 m.
5.	Nuotoliu	2025-12-06	02:40:15	Moteris; 22; 4 m.
6.	Nuotoliu	2025-12-09	01:23:46 [dėl interviu dalyvės laiko galimybių interviu nukeltas į dienos pabaigą] 00:51:15 Bendra trukmė: 02:15:01	Moteris; 25; 3,5 m.
7.	Gyvai	2025-12-10	01:09:15	Moteris; 22; 3,5 m.
8.	Gyvai	2026-01-28	02:15:43	Moteris; 21; 3,5 m.
9.	Nuotoliu	2026-02-02	02:34:52	Moteris; 22; beveik 4 m.
10.	Gyvai	2026-02-02	01:57:24	Moteris; 22; beveik 4 m.
11.	Gyvai	2026-02-04	01:31:06	Moteris; 22; beveik 4 m.
12.	Nuotoliu	2026-02-09	02:46:35	Vyras; 21; beveik 4 m.
13.	Gyvai	2026-02-12	01:42:44	Vyras; 21; beveik 4 m.
14.	Nuotoliu	2026-02-13	01:19:25	Vyras; 23; beveik 4 m.
15.	Nuotoliu	2026-02-16	02:40:47	Vyras; 21; beveik 4 m.
16.	Nuotoliu	2026-02-22	01:49:17	Vyras; 22; 4 m.

*– fiksuota/(-as) interviu atlikimo datos metu.

**– naudota „Google meet“ video skambučių programa

2 priedas. Interviu scenarijus [anglų/lietuvių k.]

Interviu scenarijus lietuvių kalba

Sveiki, esu Evelina Šimelytė Vilniaus universiteto Filosofijos fakulteto taikomosios ir teorinės kriminologijos magistro studijų studentė, atlieku savo magistro tiriamąjį darbą, kurio tikslas yra analizuoti Ukrainos karo pabėgėlių jaunuolių socialinės kontrolės ypatumus integracijos periodu Lietuvoje. Jūsų patirtis šiuo klausimu yra labai vertinga. Prašau leisti šį interviu įrašyti, kad galėčiau atlikti duomenų analizę. Jūsų vardas ir pavardė niekur nebus minimi, Jūsų duomenų konfidencialumą garantuoju, analizėje pateiksiu tik apibendrintas Jūsų mintis.

Mūsų pokalbiui esu pasirengusi klausimus. Jūs turite teisę į juos neatsakyti bei bet kada nutraukti pokalbį. Jei nekyla klausimų ir viską supratote, prašau, Jums leidus galime pradėti.

Klausimų potemė	Pagrindiniai klausimai	Papildomi klausimai
<i>Įvadiniai klausimai</i>	1. Pirmiausia, norėčiau pradėti pasiteiraujant, kaip jūs šiandien jaučiatės? (Kaip praėjo Jūsų pastaroji savaitė?)	
<i>Laikotarpis prieš 2022 m. karą</i>	2. Gal galėtumėte nupasakoti, kaip atrodė jūsų kasdienybė prieš 2022 m. karo pradžią? 3. Kaip atrodė jūsų įprastas savaitgalis? Ką veikdavote jo metu? 4. Papasakokite, kaip atrodė jūsų kasdienybė mokykloje/universitete? Kaip jums šiuo laikotarpiu akademinų pasiekimų prasme sekėsi švietimo įstaigoje? 5. Išliekant laikotarpyje iki karinių įvykių, galbūt galėtumėte daugiau papasakoti apie savo draugus/draugų grupę? 6. Galbūt galėtumėte papasakoti apie savo šeimą: iš kelių asmenų ji susideda? Kokie jūsų tarpusavio santykiai vyravo iki 2022 m. karo? 7. Kaip apibūdintumėte jūsų santykį su religija prieš 2022 m. karą, kai gyvenote Ukrainoje? Ar buvote tikintis asmuo?/Kokiu būdu tas tikėjimas pasireiškė? 8. Kokių įsipareigojimų ar taisyklių turėjote šeimoje/ tarp draugų/ mokykloje/ religinėje bendruomenėje? Kokioms iš šių taisyklių esate nusižengę? 9. Kokios reakcijos sulaukdavote, jei sulaužydavote taisykles, iš šeimos/draugų/mokyklos/religinės bendruomenės? Kaip Jus drausmindavo šeimoje/draugų	3.1 Su kuo dažniausiai leidote savo laisvalaikį? Kodėl būtent su šiais asmenimis? 4.1 Kokie buvo Jūsų santykiai su Jums dėščiusiai pedagogais (mokytojais/dėstytojais)? 5.1 Kaip atrodė Jūsų laisvalaikis su jais? Ką mėgdavote veikti kartu? 5.2 Ar vis dar palaikote ryšį su šiais asmenimis? <i>Jei taip</i> , kokiu būdu? 7.1 Kokia dabartinis jūsų tikėjimo religija pobūdis? Kodėl religija jums buvo/yra svarbi? 11.1 Ar dabar jų turite? Kas paskatino šiuos pokyčius (jei jie įvyko)?

	grupėje/mokykloje/religinėje bendruomenėje? 10. Ar šiuo laikotarpiu teko susidurti su teisėsauga? Galėtumėte apie tai daugiau papasakoti? 11. Ar šiuo laikotarpiu turėjote žalingų įpročių?	
<i>Laikotarpis pasitraukus iš Ukrainos – kelionė iki prieglobsčio šalies</i>	12. Gal galėtumėte nupasakoti, ką pirmiausiai darėte, kai sužinojote, kad prasidėjo pilno masto invazija į Ukrainą? Kokie buvo pirmieji jūsų veiksmai? 13. Kaip priėmėte sprendimą išvykti iš Ukrainos? 14. Gal galėtumėte nupasakoti, kaip vyko jūsų išvykimo/pabėgimo kelionė iš Ukrainos? Kaip atrodė jūsų kasdienybė šiuo periodu? Jei asmuo patyrė ilgo pobūdžio išvykimo kelionę iš šalies arba išvykus gyveno kitoje šalyje nei Lietuva, pasiteirauti apie: 15. Kaip šiuo laikotarpiu pakito anksčiau aptarti įsipareigojimai ar elgesio taisyklės šeimoje/tarp draugų/mokyklos bendruomenėje/religinėje bendruomenėje? 16. Kaip šiuo laikotarpiu pakito reakcija į nusižengimą taisyklėms iš šeimos/draugų/mokyklos bendruomenės/religinėje bendruomenėje? 17. Kokioms taisyklėms apskirtai nusižengėte šiuo laikotarpiu? 18. Ar šiuo laikotarpiu turėjote žalingų įpročių? <i>Jei turėjo prieš tai</i>, kaip pakito žalingi įpročiai kelionės laikotarpiu?	
<i>Laikotarpis atvykus į prieglobsčio šalį (Lietuvą)</i>	19. Kodėl pasirinkote Lietuvą, kaip šalį, į kurią pasitrauksite? Ar Lietuva buvo pagrindinis pasirinkimas? 20. Papasakokite kaip pavyko įsikurti atvykus į Lietuvą? 21. Gal galėtumėte nupasakoti pirmąjį atvykimo į Lietuvą momentą ir savo pirmuosius išpūdžius atvykus čia? Ką labiausiai prisimenate apie atvykimo į Lietuvą laikotarpį? 22. Koks buvo Jūsų tikslas atvykus į Lietuvą?	20.1 Su kokiomis problemomis susidūrėte atvykę? 24.1 Ar lengvai pavyko susibendrauti su kaimynais/vietos bendruomene? Ar pavyko susibendrauti su vietiniais bendraamžiais? Ar užmezgėte ilgalaikių draugysčių su vietiniais bendraamžiais? 24.2 Ar užmezgėte ryšių su kitais ukrainiečiais pabėgusiais nuo karo? Kokį dabartinį santykį palaikote su

	23. Kokia buvo vietinių Lietuvos žmonių reakcija į Jūsų atvykimą? 24. Su kokiomis valstybinėmis institucijomis ar paramos organizacijomis susidūrėte atvykę į Lietuvą? Kokia Jūsų patirtis su jais? 25. Ar dalyvavote kažkokioje integracijos programoje? Ar žinojote apie tokias iniciatyvas (<i>jei taip, iš kur?</i>)? 26. Kaip prieš atvykstant sprendėte lietuvių kalbos nemokėjimo klausimą? 27. Kaip išvykimas iš Ukrainos ir apsigyvenimas Lietuvoje paveikė šeimyninius ryšius/ryšį su draugais/mokyklos bendruomene/religine bendruomene, kurią sukūrėte gimtojoje šalyje?	Ukrainos karo pabėgėlių bendruomene Lietuvoje? 27.1 Ar atvykę susidūrėte su problemomis dėl kalbos barjero? 27.2 Ar atvykę pradėjote mokintis lietuvių kalbą ir kodėl ir kur? Jei nesimokino valstybės organizuojamuose kursuose, ar žino apie tokius?
<i>Dabarties laikotarpis</i>	28. Praėjus laikui gyvenant Lietuvoje, galbūt galėtumėte papasakoti, kaip atrodo jūsų kasdienybė šiuo metu? Kaip atrodo jūsų laisvalaikis dabar? 29. Gal galėtumėte papasakoti, kaip Jums sekasi universitete/darbe? Kaip ši aplinka skiriasi nuo įprastos švietimo aplinkos Ukrainoje? Ar susidūrėte su sunkumais pritampant šioje aplinkoje? 30. Kokie šiuo metu yra Jūsų santykiai su šeima/tuometiniais draugais/religine bendruomene? 31. Gal galėtumėte nupasakoti savo dabartinių draugų grupę/draugus? Kaip ji susiformavo? Koks Jūsų laisvalaikis su jais: ką veikiate susitikę? 32. Kaip šiuo metu atrodo Jūsų įsipareigojimai ar elgesio taisyklės šeimoje/tarp draugų/mokyklos bendruomenėje/religinėje bendruomenėje/darbinėje aplinkoje? 33. Kaip šiuo metu atrodo reakcija į nusižengimą taisyklėms iš šeimos/draugų/mokyklos bendruomenės/religinės/darbinės bendruomenės? 34. Kokias pastebite/pastebėjote socialines normas/taisykles visuomenėje, kurios galbūt nebuvo įprastos Ukrainoje? 35. Kokioms taisyklėms ar įstatymams apskirtai nusižengėte šiuo laikotarpiu?	28.1 Kuo užsiimate šiuo metu, t.y. kokia yra Jūsų pagrindinė veikla šiuo metu? 28.2 (jei nebuvo atsakyta anksčiau) Kaip jūsų santykis su religija pasikeitė gyvenimo Lietuvoje laikotarpiu? 28.3 Ar sekate Lietuviškas naujienas? Iš kur gaunate informaciją apie pasaulio aktualijas? 29.1 Kaip pavyko įsidarbinti Lietuvoje? Įstoti į universitetą? Su kokiais sunkumais susidūrėte šio proceso metu? 29.1 Kaip palaikote ryšį su asmenimis, kurie liko gimtinėje ar išvyko į kitas šalis? 35.1 Kas šiuo metu Jus sulaiko nuo noro nusižengti taisyklėms? / Kas Jus motyvuoja laužyti taisykles? 38.1 Ar pasitikite Lietuvos teisėsauga? Kodėl? 38.2 Ar jaučiatės saugiai gyvenant Lietuvoje ir kodėl? 39.1 Ar jie pasikeitė gyvenant Lietuvoje? Kokiu būdu ir kodėl?

	36. Ar šiuo metu turite žalingų įpročių? <i>Jei turėjo prieš tai, kaip gyvenant Lietuvoje pakito žalingi įpročiai?</i> 37. Kokią paramą šiuo metu gaunate iš Lietuvos valstybės? Ar ji Jums yra pakankama? <i>Jei ne, tai ko trūksta?</i> 38. Ar teko Lietuvoje susidurti su teisėsauga? <i>Jei taip, tai koku pagrindu?</i> 39. Kokie Jūsų dabartiniai gyvenimo tikslai? Kaip jie yra susiję su Lietuva? 40. Ar šiuo metu dalyvaujate kažkokioje integracijos programoje? Kokioje? 41. Ar jaučiatės pilnavertis visuomenės narys (t.y. ar jaučiatės integravęsis į visuomenę)? Kodėl? → <i>Jei nesijaučia, tai ko trūksta iki pilnavertiškumo jausmo?</i>	
<i>Bendrieji baigiamieji klausimai</i>	42. Ar yra kas nors, ką būtumėte norėję, kad būtų buvę kitaip arba kad būtų vykę kitaip per šį laikotarpį, kurį praleidote gyvendami Lietuvoje?	

Interviu scenarijus anglų kalba

Hello, I am Evelina Šimelytė, a master's student in Applied and Theoretical Criminology at the Faculty of Philosophy of Vilnius University. I am conducting my master's research project, the aim of which is to analyze the characteristics of social control of young Ukrainian war refugees during the integration period in Lithuania. Your experience on this issue is very valuable. I kindly ask for permission to record this interview so that I can perform data analysis. Your first and last name will not be mentioned anywhere. I guarantee the confidentiality of your data, and in the analysis, I will present only summarized versions of your thoughts.

For our conversation, I have prepared questions. You have the right not to answer them and to terminate the conversation at any time. If you have no questions and everything is clear, please, with your permission, we can begin.

Subtopic of questions	Main questions	Additional questions
<i>Introductory questions</i>	1. Firstly, I would like to ask you how are you feeling today? (How was your week like?)	
<i>Time period in Ukraine before the 2022 full scale war actions</i>	2. Could you set the scene on how your daily life looked like back before the 2022 full scale invasion? 3. How did your weekends look like during that time? What did you usually do during the weekend?	3.1 With who did you spend your free time with? Why did you choose to spend it with these people? 4.1 How was your relationship with teachers/educators like?

	4. How was your school life like at the time? Could you tell me how you were doing academically back then at school/university? 5. Could you tell me more about your friends/friend group during that time period? 6. Could you please, tell me about your family: how many members does it consist of? How was your relationship with your family (members) during that time period before the 2022 war? 7. What was your relationship with religion during that time like? Were you religious/in what way? 8. What kind of commitments or rules within family/friends/school-university/religious community did you have? What kind of set of rules did you break? 9. What kind of reactions did you receive if you broke the rules, from your family/friends/school/religious community? How were you disciplined for breaking them in your family/friend group/school/religious community? 10. Did you have any encounters with law enforcement during that period? Could you please tell me more about it? 11. Did you have any harmful/unhealthy/negatively by society viewed habits during this period?	5.1 What did you like to do together? How did your free time with friends looked like? 5.2 Do you still keep in touch with them? <i>If yes</i>, how? 7.1 What about now? Why is religion important to you? 11.1 What about now? What caused the change (if such occurred)?
<i>The period of leaving Ukraine – journey period to the host country of their choice</i>	12. Could you tell me more about what were your actions after finding out that the 2022 invasion began? What were your first actions like? 13. How did you come to a decision to leave Ukraine? 14. Could you share about the journey when you left your home country? How did your daily life look like during this period? If there was a longer journey period or a person lived elsewhere before coming to Lithuania enquire further: 15. How did the before mentioned commitments and rule sets changed within the journey period to the	

	destination country when talked about family/friend group/school community/religious community? 16. How did the reaction from your family/friends/school community/religious community change to rule or commitment breakage during this time periods? 17. What kind of commitments or rules did you break during this time? 18. Did you have any harmful/unhealthy/negatively by society viewed habits during this period? <i>If you had them before</i>, how did they change during this journey period?	
<i>Time period of (early) arrival to Lithuania (host country)</i>	19. Why did you choose Lithuania as a main destination country? Was it the main option you've considered? 20. Can you describe what the settling in was like when you first came to Lithuania? 21. What was your first impression of Lithuania like? What do you remember the most about the time when you first arrived here? 22. What was your goal when coming to Lithuania? 23. What was the reaction of local Lithuanian people to your arrival? 24. Which government institutions or support organizations did you personally encounter upon arriving to Lithuania? What was your experience with them like? 25. Did you take part in any integrational program here in Lithuania? Did you know about such opportunity (<i>if yes</i>, from where)? 26. How did you deal with the barrier (not knowing) of Lithuanian language? 27. How did this decision to leave Ukraine effect family ties/friendship ties/ school community ties/ religious community ties you've built in Ukraine?	20.1 What kind of problems did you face after your arrival? 24.1 Was it easy to befriend your neighbors/local community? Did you succeed befriending local same aged youth? Did you manage to form long term contact/friendships with local youth of the same age? 24.2 Did you form contact/friendship with other Ukrainian refugees? What kind of relationship do you maintain with Ukrainian refugee community currently? 27.1 Did you face any problems or difficulty because of local language after the arrival to Lithuania? 27.2 Did you start learning Lithuanian language after coming here? Why yes/not? If you are not studying Lithuanian language at the state organized courses, did you know that they are organized for war refugees?
<i>Current time period</i>	28. After this whole time that you've been here in Lithuania, can you share how your daily life looks like nowadays? How does your free time look like now?	28.1 What do you do currently, meaning, what is your current main activity? (Job, studies, etc.)

	29. Can you tell how you are currently doing in university/work? How does the current study environment differ from the one back in Ukraine? Did you face any difficulty adapting to this current environment? 30. What are your current relationships like with your family/former friends/religious community? 31. Can you share more/describe about your current friends or friend group? How did they form? How does your free time look like with them, what do you do when you hang out? 32. If we are speaking about the present time, what kind of commitments or rules within family/friends/school-university/religious community/job did you have now? 33. How does your family/friends/education community/religious community/job environment react when you break the before mentioned rules or commitments? 34. What social norms/rules do you generally notice in society that perhaps were not common in Ukraine? 35. What kind of rules or laws did you generally break within this time period? 36. Do you currently have any harmful/unhealthy/negatively by society viewed habits? <i>If you had them before</i>, how did they change during your time living in Lithuania? 37. What kind of support do you get from the state of Lithuania? Is it sufficient? <i>If not</i>, what does it lack? 38. Did you have any encounters with Lithuanian law enforcement? <i>If yes</i>, what was the basis for that encounter? 39. What are your current life goals? How are they connected to Lithuania? 40. Are you currently enrolled in any integration programs? <i>If yes</i>, in what kind of programs are you involved? 41. Do you feel like a full-fledged part of Lithuania's society (meaning, do you feel fully integrated)? Why? → <i>If you are not feeling integrated</i>, what would	28.2 (if it was not answered prior) How did your relationship with religion change after coming to Lithuania and leaving Ukraine? 28.3 Do you follow Lithuanian news or keep up with them? Where do you get the information about the world from? 29.1 How was the process of getting a job here in Lithuania like? How was the process of getting into university here in Lithuania like? What kind of hardship did you face during this process (what was the most difficult)? 35.1 What stops you from wanting to break the rules? / What motivates you to break the rules? 38.1 Do you trust Lithuanian law enforcement? Why? 38.2 Do you feel safe living in Lithuania and why? 39.1 Did they change within the time of living here? In what way and why?
--	---	---

	you need more to have that feeling of fitting in?	
<i>General resuming questions</i>	42. Is there anything you would have wanted to be different or to happen differently throughout this period you've spent living in Lithuania?	

3 priedas. Kodų lentelė

Kodas	Atmintinė
Gyvenimas prieš 2022 m. karą	Nagrinėti kontekstinę informaciją, leidžiančią suvokti, kokio pobūdžio aplinkoje augo asmuo prieš atvykstant į Lietuvą aiškinantis jauno Ukrainos karo pabėgėlio šeimyninę dinamiką, įsipareigojimus kasdienybėje, priskiriama švietimo svarbą savo gyvenime, turimas patirtis su teisėsauga bei religine bendruomene ir draugais.
Gyvenimas prieš 2022 m. karą > Šeimos dinamika	Aiškintis, kokie santykiai šeimoje vyravo prieš karą ir kaip ši socialinės kontrolės priemonė pasireiškė elgesio formavimo aspektoje.
Gyvenimas prieš 2022 m. karą > Įsipareigojimai šeimoje	Nagrinėti, kokias atsakomybes ir įsipareigojimus šeimai asmuo turėjo šeimoje prieš karą.
Gyvenimas prieš 2022 m. karą > Draugai	Suprasti, kokia aplinka supo asmenį prieš atvykstant į Lietuvą ir kaip ji formavo individo elgesį, rutiną.
Gyvenimas prieš 2022 m. karą > Švietimo įstaigos	Aiškintis, kaip edukacinio pobūdžio aplinka sąveikavo su asmens elgesiui prieš pilno masto invaziją.
Gyvenimas prieš 2022 m. karą > Teisėsauga	Nagrinėti, kokio pobūdžio patirtis asmuo turėjo su teisėsaugos institucijoms prieš atvykstant į Lietuvą bei šių patirčių sąveiką su asmens elgesiui įstatymo laikymosi atžvilgiu.
Gyvenimas prieš 2022 m. karą > Kasdienybė	Suvokti, kokio pobūdžio rutina gyveno asmuo prieš atvykstant į šalį (kokie asmeniniai įsipareigojimai vyravo).
Gyvenimas prieš 2022 m. karą > Religija	Aiškintis, kokie asmens santykiai su religija prieš 2022 m. pilno masto invaziją.
Karo pradžios periodas	Aiškintis, kaip keitėsi jaunuolio gyvenimas prasidėjus karui, stengiantis nagrinėti kasdienės rutinos pokytį, šeimos dinamikos pokyčius, taisyklių laikymąsi, bendrą internalizuotą karo pradžios suvokimą ir priimtus veiksmus jam prasidėjus.
Karo pradžios periodas > Taisyklės	Nagrinėti, kokius naujus karo konteksto atžvilgiu įsipareigojimus ar taisykles prisiima jaunuoliai, iš kur jos kyla.
Karo pradžios periodas > Rutinos pokytis	Aiškintis, kaip karo aplinkybės formuoja kasdienę rutiną ir kiek ji kinta nuo buvusios realybės.
Karo pradžios periodas > Pirmieji veiksmai	Sužinoti, kokius pirmuosius veiksmus sužinojus apie karo pradžią priima jaunuoliai, kuo jie yra motyvuoti.
Karo pradžios periodas > Įsitikinimai apie karo pradžią	Nagrinėti, kokius pirminius įsitikinimus puoselėjo jaunuoliai karo pradžios galimybių atžvilgiu.

Atvykimo į Lietuvą momentas	Suprasti pirmųjų mėnesių integracijos proceso kontekstą socialinės kontrolės mechanizmų atžvilgiu Lietuvoje, nagrinėjant jauno Ukrainos karo pabėgėlio rutinos, šeimos dinamikos ir kasdienių įsipareigojimų pokytį, išsikeltus atvykimo tikslus, įsitraukimą į integracijos veiklas, suvokiamą pirminio kultūrinio pagrindo išsaugojimą, užmegztus pirminius santykius ir jų priskiriamą svarbą bei kalbinio barjero iššūkius ir gautą paramą.
Atvykimo į Lietuvą momentas > Atvykimo tikslas	Aiškintis, koku tikslu Ukrainos karo migrantai jaunuoliai atvyko į Lietuvą.
Atvykimo į Lietuvą momentas > Rutinos pokytis	Aiškintis, kaip pakito asmens rutina atvykus į Lietuvą (kaip kito asmeniniai įsipareigojimai).
Atvykimo į Lietuvą momentas > Kultūros išsaugojimo poreikis	Nagrinėti, kokius santykius su Ukrainietiškos kultūros puoselėjimu palaikė Ukrainos migrantai bei kaip jie pasireiškė.
Atvykimo į Lietuvą momentas > Santykis su vietiniais žmonėmis	Aiškintis, kaip Ukrainos karo migrantai jaunuoliai buvo priimti atvykus į šalį, bei jų užmegztus santykius su vietiniais asmenimis, vietiniais bendraamžiais.
Atvykimo į Lietuvą momentas > Santykių su šeima palaikymas	Nagrinėti, santykių palaikymo su namiškiais dinamiką gyvenant migracijai pasirinktoje šalyje bei jos pokytį.
Atvykimo į Lietuvą momentas > Kalbos barjeras	Sužinoti, kokias problemas kėlė Lietuvių kalbos barjeras bei aiškintis migrantų motyvaciją susijusią su kalbos išmokimu.
Atvykimo į Lietuvą momentas > Gauta parama	Aiškintis, kokią paramą gavo į Lietuvą atvykę migrantai jaunuoliai.
Atvykimo į Lietuvą momentas > Integracijos programos	Nagrinėti, į kokias integracijos programas įsitraukė Ukrainos jaunimas Lietuvoje bei tai, ar jie žinojo apie tokių veiklų galimybes.
Dabartinis gyvenimas	Suvokti, kokia kasdienybė gyvena Ukrainos karo pabėgėliai jaunuoliai dabar, jų įsitvirtinimo Lietuvoje pagrindus, aiškinantis įsipareigojimus kasdienybėje ir laisvalaikio, socialinių ryšių palaikymą su šeima, draugais, religine bendruomene ir jų suvokiamą pokytį gyvenimo Lietuvoje metu, suvokiamą švietimo, darbo svarbą, saugumo jausmą, prisipažįstamus įstatymo pažeidimus, santykius su vietine teisėsauga, gaunamą paramą ir įsitraukimą į integracines veiklas.
Dabartinis gyvenimas > Dabartinė rutina	Nagrinėti, kokius įsipareigojimus puoselėja Ukrainos migrantai jaunuoliai po ilgesnio laiko gyvenant Lietuvoje.
Dabartinis gyvenimas > Dabartiniai tikslai	Sužinoti, kokius dabartinius siekius puoselėja jaunuoliai ir su kuo jie susiję.

Dabartinis gyvenimas > Ryšiai su šeima	Aiškintis, kokius ryšius šiuo metu palaiko Ukrainos migrantai su šeimos nariais, kaip juos puoselėja ir kaip jie lemia jų elgesį.
Dabartinis gyvenimas > Dabartiniai įsipareigojimai šeimai	Aiškintis, kokius šeimyninius įsipareigojimus dabartiniame gyvenime puoselėja žmogus.
Dabartinis gyvenimas > Draugai	Nagrinėti, kokio pobūdžio aplinka supa asmenį Lietuvoje, kaip ji formuoja jo elgesį gyvenime.
Dabartinis gyvenimas > Religija	Suprasti, kaip religija formavo asmens elgesį gyvenant Lietuvoje ir kokią reikšmę jai priskiria individas.
Dabartinis gyvenimas > Kaimynai	Nagrinėti, kokią reikšmę migrantų elgesiui daro kaimynystės apsuptis bei kaip ji yra suvokiama pačių jaunuolių.
Dabartinis gyvenimas > Mokslas	Nagrinėti, kokius įsipareigojimus švietimui gyvenant Lietuvoje puoselėja migrantai, kaip jie apsireiškia ir lemia jų elgesį.
Dabartinis gyvenimas > Darbas	Aiškintis, kokią reikšmę darbo turėjimui priskiria Ukrainos karo pabėgėliai ir kaip ji formuoja jų elgesį Lietuvoje.
Dabartinis gyvenimas > Antra pusė	Suprasti, kaip antrųjų pusių turėjimas pasireiškia elgesio kontrolės atžvilgiu.
Dabartinis gyvenimas > Parama	Nagrinėti, kokią paramą Lietuvoje vis dar gauna Ukrainos karo pabėgėliai jaunuoliai ir kaip ji formuoja jų gyvenimą šalyje.
Dabartinis gyvenimas > Įstatymų pažeidimai ar deviacijos	Aiškintis, kokius įstatymo pažeidimus ar deviacijas vykdo Ukrainos karo pabėgėliai jaunuoliai ir kokią reikšmę jiems priskiria.
Dabartinis gyvenimas > Teisėsauga	Nagrinėti, kokias patirtis su teisėsaugos institucijomis turi Ukrainiečiai jaunuoliai ir kaip jos lemia jų elgesį šalyje.
Dabartinis gyvenimas > Saugumo suvokimas	Suprasti, kokią saugumo jausmą gyvenant Lietuvoje patiria jaunuoliai ir kokios aplinkybės jį formuoja.
Dabartinis gyvenimas > Kultūrinis šokas	Aiškintis, su kokiais kultūriniais šokais ar neįprastomis jiems kultūrinėmis normomis susidūrė Ukrainiečiai ir kokią reikšmę joms priskiria.
Dabartinis gyvenimas > Naujienų sekimas	Suprasti, koks santykis vyrauja tarp Lietuviškų ir Ukrainietišκών naujienų sekimo Ukrainos migrantų jaunuolių kasdienybėje gyvenant Lietuvoje.
Dabartinis gyvenimas > Teisinis gyvenimo Lietuvoje pagrindas	Nagrinėti, kokių pagrindų Lietuvoje gyvena Ukrainiečių jaunimas, ar jis keitėsi metams bėgant bei, kaip jis sąveikauja su asmens elgesiui Lietuvoje.
Dabartinis gyvenimas > Lietuvių kalba	Suprasti dabartinį jaunuolių santykį su vietine kalba, požiūrį ir siekius ją lavinti bei sąsajas susijusias su kalbos lavinimo tikslų puoselėjimu.

Dabartinis gyvenimas > Integracijos Lietuvoje suvokimas	Aiškintis, ar patys Ukrainos jaunuoliai jaučiasi pritampantys Lietuvos visuomenėje.
Dabartinis gyvenimas > Hipotetiniai pokyčių Lietuvoje scenarijai	Nagrinėti, kokius aspektus gyvenimo Lietuvoje eigoje atžvilgiu jaunuoliai norėtų pakeisti ir kaip šios mintys siejasi su jų integracijos proceso eiga.